

ฤกษ์ยามดีล้านนาบ้านเฮา

ตามประเพณีและความเชื่อของคนล้านนา หากจะทำการมงคลใดๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นงาน ขุดน้ำบ่อ ก่อศาลา ละเมียดเก๋า เอาเมียใหม่ คนต้องมาถามถึงมือจันวันดีจากพืชนาน วันนี้เลยนำเรื่องการหาฤกษ์ยามดี แบบกว้างๆ เป็นวันเสียประจำแต่ละเดือน หากเดือนไหนตรงกับวันเสียก็ให้เว้น

วันดีวันเสีย เพราะเป็นคำที่คุ้นหูมากกว่า เป็นวันที่คนล้านนาเชื่อว่า เป็นวันที่ควรหรือไม่ควรสำหรับทำพิธีกรรม หรือกิจกรรมต่างๆ วันดีวันเสีย เป็นการนับวันตามคติความเชื่อแบบท้องถิ่น การยึดถือเช่นนี้ ยังไม่พบที่มาของความคิด หรือวิธีการจัดระบบความคิดได้ชัดเจน แม้จะเป็นเพียงความเชื่อตามคตินิยมก็ตาม แต่ก็ได้รับการยอมรับในหมู่ประชาชนทั่วไปเสมอมา “วันดีวันเสีย” ที่ปรากฏในเอกสารและที่คนล้านนาเชื่อถือมีอยู่มากมาย

มือจันวันดีหรือที่ออกเสียงตามสำเนียงชาวเหนือว่า "มือจันวันดี" นั้น เป็นการหาฤกษ์ยาม ตามเดือนพื้นเมือง ก่อนที่จะกระทำพิธีอันเป็นมงคลทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ การเดินทางไปค้าขาย หรือการบวช ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เดือน	วันจัม (วันไม่ดี)	วันฟู (วันดี)
เดือนเกียง (ตุลาคม)	วันจันทร์ อ่านว่า วันจัน	วันศุกร์ อ่านว่า วันสุก
เดือนยี่ (พฤศจิกายน)	วันอังคาร อ่านว่า วันกาน	วันอาทิตย์ อ่านว่า วันดีด
เดือนสาม (ธันวาคม)	วันพุธ อ่านว่า วันปู้ด	วันอาทิตย์ อ่านว่า วันดีด
เดือนสี่ (มกราคม)	วันพฤหัสบดี อ่านว่า วันผัด	วันจันทร์ อ่านว่า วันจัน
เดือนห้า (กุมภาพันธ์)	วันศุกร์ อ่านว่า วันสุก	วันเสาร์ อ่านว่า วันเสา
เดือนหก (มีนาคม)	วันเสาร์ อ่านว่า วันเสา	วันพุธ อ่านว่า วันปู้ด
เดือนเจ็ด (เมษายน)	วันอาทิตย์ อ่านว่า วันดีด	วันพฤหัสบดี อ่านว่า วันผัด
เดือนแปด (พฤษภาคม)	วันพุธ อ่านว่า วันปู้ด	วันอาทิตย์ อ่านว่า วันดีด
เดือนเก้า (มิถุนายน)	วันพฤหัสบดี อ่านว่า วันผัด	วันจันทร์ อ่านว่า วันจัน
เดือนสิบ (กรกฎาคม)	วันศุกร์ อ่านว่า วันสุก	วันอังคาร อ่านว่า วันกาน
เดือนสิบเอ็ด (สิงหาคม)	วันเสาร์ อ่านว่า วันเสา	วันพุธ อ่านว่า วันปู้ด
เดือนสิบสอง (กันยายน)	วันอาทิตย์ อ่านว่า วันดีด	วันพฤหัสบดี อ่านว่า วันผัด

อนึ่งการนับเดือนของภาคเหนือจะนับเร็วกว่าภาคกลางไป 2 เดือน เช่น เดือน 5 ของภาคกลาง ภาคเหนือจะนับเป็น 7 เป็นต้น โดยมีหลักการไล่วันเสียประจำแต่ละเดือนอย่างนี้

วันเสียประจำเดือน

เดือน	เกียง (1)	ห้า (5)	เก้า (9)	ระวีจันตง-	เสียอาทิตย์กับจันทร์
เดือน	ยี่ (2)	หก (6)	สิบ (10)	อังคารัง	เสียอังคารวันเดียว
เดือน	สาม (3)	เจ็ด (7)	สิบเอ็ด (11)	โสริกรู	เสียเสาร์กับพฤหัสบดี
เดือน	สี่ (4)	แปด (8)	สิบสอง (12)	สุขโขพุทธา	เสียศุกร์กับพุธ

เมื่อทราบวันดีแล้ว ก็ควรจะทราบยามหรือเวลาอันเป็นมงคลของแต่ละวันด้วย ดังนี้

วันอาทิตย์	ยามเช้า ไม่ดี ยามสายและยามใกล้เที่ยง ดีมาก ยามบ่ายและยามเย็น ไม่ดี ยามใกล้ค่ำ ดีมาก
วันจันทร์	ยามเช้า ยามสาย และยามใกล้เที่ยง ไม่ดี ยามเที่ยงและยามบ่าย ดีมาก ยามเย็น ยามใกล้ค่ำ และยามค่ำ ไม่ดี
วันอังคาร	ยามเช้าและยามสาย ดีมาก ยามใกล้เที่ยง ยามเที่ยง และยามบ่าย ไม่ดี ยาม เย็นและยามใกล้ค่ำ ดีมาก ยามค่ำ ไม่ดี
วันพุธ	ยามเช้า ยามสาย และยามใกล้เที่ยง ไม่ดี ยามเที่ยงและยามบ่าย ดีมาก ยามบ่าย- เย็น ยามใกล้ค่ำ และยามค่ำ ไม่ดี
วันพฤหัสบดี	ยามเช้าและยามสาย ไม่ดี ยามใกล้เที่ยงและยามเที่ยง ดีมาก ยามบ่าย-เย็นและใกล้ค่ำ ไม่ดี ยามค่ำ ดีมาก
วันศุกร์	ยามเช้าไม่ดี ยามสายดีมาก ยามใกล้เที่ยงและยามเที่ยงไม่ดี ยามบ่ายและยามเย็นไม่ดี ยามใกล้ค่ำและยามค่ำดีมาก
วันเสาร์	ยามเช้าและยามสาย ดีมาก ยามใกล้เที่ยงและยามเที่ยง ไม่ดี ยามบ่าย-เย็น ดีมากยามใกล้ค่ำและยามค่ำ ไม่ดี

พูดถึงหลักการให้ฤกษ์สำหรับออกรถ ออกเดินทาง ขึ้นบ้านใหม่ โบราณท่านมักจะใช้ดิถีฤกษ์ไชยหรือดิถีฤกษ์ชัยเป็นหลักใหญ่สำหรับการคำนวณหา ฤกษ์ แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องดูดิถีอื่นๆประกอบอีกมากมายหลายอย่าง เช่น นักษัตริ์ หรือฤกษ์บน-ล่างตามนักษัตริ์ที่ดาวจันทร์ทั้งดวง ชาติเดิมและดวงจร กับฤกษ์ล่างที่คำนวณจากดิถีของวัน เช่นวันทินกาล วันบอด วันภาณฤกษ์ วันฟู วันจม วันพิลา ฯลฯ และดูกาลโยคประจำปีอีก เช่น วันอธิบดี วันโลกาวินาศ ฯลฯ และวาร เช่น วันอังคาร วันเสาร์จดวงเด็ชชาดสำหรับการออกเดินทาง ออกรถใหม่ เข้าบ้านใหม่, ฯลฯ อีกทั้งก็ต้องดูดาวจรในวันที่จะทำการนั้นๆว่ามีทรรคนะสัมพันธ์ องศา โยคเกณฑ์ดีร้ายต่อกันอย่างไร แล้วก็ต้องดูว่าเป็นวันจันทร์ดับ อมาวสี ดาวเคราะห์เป็นอัสตะ (ดับ)พักร์ มนธ์ เสริต เกิดคราส แพ้เคราะห์หยาต ออาทิตย์-จันทร์ทรงกลด นี้ก็ต้องห้ามในการให้ฤกษ์ออกรถ ขึ้นบ้านทั้งนั้น สำหรับดิถีฤกษ์ไชยแต่โบราณนั้นผมได้จัดทำเป็นตารางให้ดูง่ายๆ ดังนี้ครับ

ขึ้น/แรม	ชื่อดิถี	ความหมาย
1 ค่ำ	ขี้งิ้วแก้วขึ้นสู่โรงธรรม	เดินทางก็จะปลอดภัยประสบผลสำเร็จ หากต้องการลาภก็จะได้ผลตามปรารถนา วันนี้ต้องการทำอะไรอย่างใดก็ได้ทั้งสิ้น
2 ค่ำ	พึงธรรมกล้างป่าช้า	วันนี้ทำว่าเป็นวันที่ไม่ดี และไม่ตีผสมกัน หากต้องการความสำเร็จก็ต้องพ้นฝ่าอุปสรรคอย่างมากมาย การเดินทางปลอดภัยแต่โดดเดี่ยวและมีอุปสรรค เป็นวันที่โดดเดี่ยวขาดผู้อุปถัมภ์
3 ค่ำ	ล้างมือถ้าคอยกิน	วันนี้เป็นวันที่ทำอะไรก็จะสำเร็จผลทุกอย่างประการ
4 ค่ำ	นอนปล้ำดินตากแดด	ท่านว่าวันนี้ไม่ดีไม่ควรริเริ่มทำการเดินทาง ขึ้นบ้าน หลากภผล เพราะชื่อก็บอกเอาไว้ว่า ห้ามเดินทาง
5 ค่ำ	ตีแควดล้อมปองเอา	ท่านว่าวันนี้มีอิทธิพลจากสิ่งที่ไม่เห็นเช่นภูตผี ปีศาจมารังควาญดังนั้นจึงห้ามออกเดินทาง ทำการมงคลใดใด
6 ค่ำ	ลงสะเปาไปก้า	ท่านว่าวันนี้เป็นวันที่ เหมาะแก่การแสวงหาภผล การเดินทางเจรจาติดต่อกับค้าขาย
7 ค่ำ	คราะห์ห่อขูหน้าตำจั้น	ท่านห้ามกระทำการมงคลใดใด หรือการเดินทางเพราะจะเผชิญกับอุปสรรค หนักเข้าอาจจะเลือดตกยางออก
8 ค่ำ	สาละวนบ่มเมียน	ท่านว่าวันนี้ไม่ดี ห้ามลงทุนค้าขาย ห้ามเดินทาง เปิดร้าน
9 ค่ำ	ถูกเสี้ยนพระราม	ท่านว่าทำการวันนี้จะเป็นโทษเหมือนดั่งยักษ์ต้องศรนายณ์ ผู้ใหญ่จะให้โทษ
10 ค่ำ	หาความงามบ่ได้	ท่านว่าวันนี้เป็นวันที่ ปลอดภัยไม่มีเพศภัยอันใด เหมาะแก่การเปิดร้านค้า เดินทาง ขึ้นบ้านใหม่
11 ค่ำ	ขี้อ้ายกล้างเป็นดี	ท่านว่าวันนี้เป็นวันที่ เหมาะแก่การเดินทาง เปิดร้าน ย้ายบ้าน จะอยู่เย็นเป็นสุข
12 ค่ำ	บ่มีดีสักอย่าง	ท่านว่าวันนี้เป็นวันที่หาความเจริญไม่ได้ ห้ามทำการมงคล ออกเดินทางเพราะไม่ตีตลอดทั้งกลางวันกลางคืน ฯลฯ
13 ค่ำ	จ้ชยะปราบจมปู	วันนี้เป็นวันที่ ควรแก่การมงคลทุกชนิด จะชนะอุปสรรคทั้งปวง
14 ค่ำ	สัดอุบองมา	วันนี้ไม่ดีเลย ห้ามทำการมงคล ออกเดินทาง จะพบศัตรูคู่อาฆาต หากขึ้นบ้านใหม่จะทะเลาะเบาะแว้ง ออกรถใหม่ก็ไม่ดี
15 ค่ำ	ถูกแม่ผีหลวง วายชีวาบสิ้น	ห้ามพิเศษโดยเฉพาะวันดับ อมาวสีหรือแรม 15 ค่ำ ห้ามประการมงคลทั้งปวง

สรุป 1 3 6 11 13 ค่ำ เป็นวันดี

กิจกรรม วันดี

นุ่งผ้าใหม่	อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พฤหัสบดี ศุกร์
สระผม	อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์
ตัดผม	อาทิตย์ จันทร์ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์
ตัดเล็บ	จันทร์ พุธ ศุกร์

วันขึ้นบ้านใหม่ ถ้าเดือนนั้นได้ฤกษ์ตรงวันใดโบราณเป็นว่าหือทำดังนี้

อาทิตย์	ให้กินข้าว3คำแล้วขึ้นก่อน ดี
จันทร์	เอาของหอมขึ้นก่อน ดีนัก
อังคาร	เอาน้ำใส่หม้อใส่ให้ขึ้นก่อนดีนัก
พุธ	เอาข้าวเปลือกขึ้นก่อนดี
พฤหัสบดี	เอาดอกไม้ของหอมใส่ขึ้นก่อนดี
ศุกร์	เอาดอกไม้สีขาวใส่ขึ้นก่อนดี
เสาร์	ทำเป็นโกรธแค้นให้ลูกเมียก่อนแล้วขึ้นดี แต่ห้ามใช้วาจาตำหนิคำหยาบคาย

วันดีทั้ง ๕

๑. เดือนใดก็ดี	ที่ ขึ้น / แรม ๑, ๖, ๑๑ คำ	ตรงกับวันศุกร์ ชื่อว่า วันนันทาดีดี ปลุกบ้านใหม่ ปลุกข้าว ทำขวัญ ตัดเย็บเสื้อผ้าถุง ดินนั้ก
๒. เดือนใดก็ดี	ที่ ขึ้น / แรม ๒, ๗, ๑๒ คำ	ตรงกับวันพุธ ชื่อว่า วันภัทราดีดี ไปติดต่อเข้าหาผู้ใหญ่ เจริญความขึ้นศาล ตั้งชื่อลูกหลาน และทำการวิวาหร์ ดีนัก
๓. เดือนใดก็ดี	ที่ ขึ้น / แรม ๓, ๘, ๑๓ คำ	ตรงกับวันอังคาร ชื่อว่า วันไชยยาดีดี ควรทำเครื่องมือศาสตราอาวุธทุกชนิด ประกาศสงครามต่อผู้ศึคความ ดีนัก
๔. เดือนใดก็ดี	ที่ ขึ้น / แรม ๔, ๙, ๑๔ คำ	ตรงกับวันเสาร์ ชื่อว่า วันริทธาดีดี ควรทำความสะอาดที่พักอยู่อาศัย อาบน้ำสระผม ทำเครื่องประดับเงินทอง ทำโรงช้างโรงม้า
๕. เดือนใดก็ดี	ที่ ขึ้น / แรม ๕, ๑๐, ๑๕ คำ	ตรงกับวันพฤหัสบดี ชื่อว่า วันปณณาดีดี เรียนหนังสือ เรียนธรรม บรรพชา อุปสมบท ภิกษุ สามเณร ตั้งชื่อท้าวพระยา ทำแก้วแหวน ดินนั้ก

กำหนดตัวของจาวล้านนาก่อนออกจากบ้าน เพื่อหือเป็นมงคล

วันอาทิตย์	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีชมพู ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีเขียว มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีดำ น้ำเงินเข้ม , น้ำตาล กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีฟ้า น้ำเงินสด
วันจันทร์	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีเขียว ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีม่วง มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีฟ้า น้ำเงินสด กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีแดง
วันอังคาร	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีม่วง ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีส้ม มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีแดง กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีเหลือง , สีขาว
วันพุธ	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีส้ม , สีแสด ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีดำ , น้ำตาลแก่ , เทาแก่ มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีดำ , น้ำเงินเข้ม , น้ำตาล กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีฟ้า , น้ำเงินสด
วันพฤหัสบดี	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีฟ้า , น้ำเงิน ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีแดง มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีเขียว กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีม่วง
วันศุกร์	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีเหลือง , สีขาว ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีชมพู มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีส้มแสด กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีดำ , น้ำเงินเข้ม , เทาแก่
วันเสาร์	เดช (อำนาจ ,ฤทธิ์ เดช) สีดำ , น้ำเงินเข้ม , น้ำตาล ศรี (สิริมงคล , โชคลาภเงินทอง) สีน้ำเงินสด , ฟ้า มนตรี (ผู้อุปถัมภ์ , ช่วยเหลือ) สีชมพู กาลกิณี (อับโชค ไม่ดี) สีเขียว

อีกตำราหนึ่งกล่าวถึงการนุ่งผ้าไหมในรอบสัปดาห์ว่า

นุ่งวันอาทิตย์	ชนะศัตรู
นุ่งวันจันทร์	จะมีคนรักชอบพอมาก
นุ่งวันพุธ	จะมีความสุขมาก
นุ่งวันพฤหัสบดี	เป็นมงคลดีมาก
นุ่งวันศุกร์	จะมีทรัพย์ จะได้เมีย
นุ่งวันเสาร์	จะโตกเศร้า จะมีโรค

วันดี - วันเสีย เกี่ยวกับการ ตัดผม สระผม และตัดเล็บ ชาวล้านนาท่านยึดถือกันมากและสั่งสอนลูกหลานดังนี้

ตัดผม

วันอาทิตย์	ดี
วันจันทร์	ไม่ดี จะมีโทษ
วันอังคาร	ดีจะชนะศัตรู และจะมีลาภ
วันพุธ	ไม่ดี จะเกิดคดีความ
วันพฤหัสบดี	ดี จะมีลาภ
วันศุกร์	ดี จะได้กินอาหารอันประณีต
วันเสาร์	ดี จะกระทำการสิ่งใดก็จะสำเร็จทุกประการ

สระผม

วันอาทิตย์	หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ดี จะชนะข้าศึกศัตรูและจะได้ลาภ
วันจันทร์	หันหน้าไปทางทิศใต้ ดีจะได้ลาภ
วันอังคาร	หันหน้าไปทางทิศใต้ ดี จะได้ลูกผู้หญิง
วันพุธ	หันหน้าไปทางทิศใต้ ดี จะได้ลาภ
วันพฤหัสบดี	หันหน้าไปทางทิศเหนือ ดี จะได้ลาภกับผู้หญิง(ผู้หญิงนำลาภมาให้)
วันศุกร์	หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ดี จะได้เมียกับขุมทรัพย์
วันเสาร์	หันหน้าไปทางทิศใต้ ดี จะได้ลาภและหายจากเคราะห์ทั้งปวง

ตัดเล็บ

วันอาทิตย์	ไม่ดี จะเป็นศัตรูแก่เจ้านาย
วันจันทร์	ดี มีเสน่ห์
วันอังคาร	ดีจะได้เป็นเจ้าของข้าวเจ้าของ
วันพุธ	ไม่ดี จะเสียรู้แก่ผู้อื่น และจะเสียข้าวของเงินทอง
วันพฤหัสบดี	ดี จะมีลาภมากมายแต่ก็จะเสียรู้แก่ผู้อื่นและอัปมงคลภัยอันตรายยิ่งนัก (ทุกขลาภคือได้ลาภแล้วเกิดทุกข์)
วันศุกร์	ดี จะมีลาภ
วันเสาร์	ไม่ดี จะมีทุกข์มาก

อีกตำราหนึ่ง วันสระผม ตัดเล็บ

วันอาทิตย์	สระผมตอนใกล้เที่ยง ผินหน้าไปทิศตะวันออก ตัดผมดี ตัดเล็บไม่ดี
วันจันทร์	สระผมไม่ดี มักเสียของรัก ตัดผมไม่ดี ตัดเล็บดีมีศรีแลฯ
วันอังคาร	สระผมตอนเย็น ผินหน้าไปทิศใต้ ตัดผมดี ตัดเล็บไม่ดี
วันพุธ	สระผมไม่ดี เสียฤทธิเดช ตัดผมก็ไม่ดี ตัดเล็บดี
วันพฤหัสบดี	สระผมยามเที่ยงดี ผินหน้าไปเหนือได้ลาภ ตัดผมดี ตัดเล็บไม่ดี
วันศุกร์	สระผมยามเย็นดี ผินหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ได้ลาภ ตัดผมดี ตัดเล็บดี
วันเสาร์	สระผมยามบ่าย ผินหน้าไปทิศใต้ จักได้ลาภ ตัดผมดีนัก ตัดเล็บไม่ดีแลฯ

สีประจำวันเกิด

เกิดวันอาทิตย์	สีแดง	นุ่งผ้าใหม่	ชนะมาร
เกิดวันจันทร์	สีแสด	นุ่งผ้าใหม่	เป็นมหาเสน่ห์
เกิดวันอังคาร	สีชมพู	นุ่งผ้าใหม่	จะได้รับทุกขโศก
เกิดวันพุธ	สีเขียวใบไม้	นุ่งผ้าใหม่	จะได้รับความสุขสมบูรณ์
เกิดวันพฤหัสบดี	สีม่วง	นุ่งผ้าใหม่	จะไพบูลย์พูนสุข
เกิดวันศุกร์	สีเหลือง	นุ่งผ้าใหม่	จะได้สมบัติทรัพย์สิน
เกิดวันเสาร์	สีดำ	นุ่งผ้าใหม่	จะบังเกิดภัยพิบัติ

ของทำบุญประจำปีเกิด

คนเกิดปีเส็ด	(ปีจอ(สร้าง	ธรรมาสน์ เป็นตาน
คนเกิดปีไก้	(ปีกุน(สร้าง	ห้องน้ำ เป็นตาน
คนเกิดปีไจ้	(ปีชวด(สร้าง	ศาลาและบ่อน้ำ เป็นตาน
คนเกิดปีเป้า	(ปีฉลู(สร้าง	โรงสีไฟ เป็นตาน
คนเกิดปียี่	(ปีขาล(สร้าง	ศาลาบาตร เป็นตาน
คนเกิดปีเหมา	(ปีเถาะ(สร้าง	ปราสาท เป็นตาน
คนเกิดปีสี่	(ปีมะโรง(สร้าง	เจดีย์ เป็นตาน
คนเกิดปีไต้	(ปีมะเส็ง(สร้าง	ดอกไม้คำ เป็นตาน
คนเกิดปีสะง่า	(ปีมะเมีย(สร้าง	แท่นสังข์ เป็นตาน
คนเกิดปีเม็ด	(ปีมะแม(สร้าง	ร่มฉัตร เป็นตาน
คนเกิดปีสัน	(ปีวอก(สร้าง	กำแพง เป็นตาน
คนเกิดปีเล้า	(ปีระกา(สร้าง	เว็จจุกฎี เป็นตาน (ห้องสุขา)

จากหนังสือ....."ประเพณีลานนาไทย"

ศิริแปดประการ

๑. ก่อนนอนให้ล้างเท้า
๒. ตื่นตอนเช้าให้ล้างหน้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก
๓. ผู้หญิงให้นอนข้างซ้าย ผู้ชายให้นอนข้างขวา (เวลานอน)
๔. เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้า ให้เปลี่ยนทุกวัน ใช้กลางวันชุดหนึ่ง กลางคืนชุดหนึ่ง
๕. เวลารับประทานอาหาร ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นศิริมงคล
๖. เวลาถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตก
๗. เวลากลางวัน ราชืออยู่ที่อก ให้เอาน้ำอบน้ำหอมหรือแป้งประพรมหรือเจิมหน้าอก (เที่ยงวัน)
๘. ถึงวันเกิดของตน (วันจันตะคาดตือกัน) จันทรุปราคา หรือสุริยุคราวสันสกกรานต์ วันที่มี (วันทางจันทรคติ ขึ้นแรมกี่ค่ำ)
วันเข้าพรรษาวันออกพรรษา วันขึ้น-๗แรม -๘ ค่ำ ๑๔ - ๑๕ ค่ำ ห้ามเสพเมถุน หากปฏิบัติได้ดังนี้ได้ เทวดารักษา เป็นศิริมงคลยิ่งแล

ตำราสร้างบ้านแปงเรือนแบบล้านนา

ถ้าเขาจะปลูกบ้านแปงเรือน ตลอดจันย้ายไปอยู่ดีใหม่ เช่น หอพัก เป็นต้น เป็นแต่มีไว้ในบัดนี้

วันขึ้น ๑ ค่ำ	ต้นกล้วยออกเป็นคำ	ดินักแล ,
วันขึ้น ๒ ค่ำ	มูลหลวง	ดี
วันขึ้น ๓ ค่ำ	นอนกินน้ำข้าว	บดี
วันขึ้น ๔ ค่ำ	บันไดแก้ว	ดินัก
วันขึ้น ๕ ค่ำ	หอคำ	ดินัก
วันขึ้น ๖ ค่ำ	เดี่ยวลงดิน	บดี
วันขึ้น ๗ ค่ำ	เรือนห่าง	บดี
วันขึ้น ๘ ค่ำ	ไม้คานหามผี	บดี
วันขึ้น ๙ ค่ำ	ต้นกล้วยคำ	ดี
วันขึ้น ๑๐ ค่ำ	เรือนมูลทอง	ดี

เอาไม้เก่าเรือนหลายหลังมาสร้างแปงเรือนเป็นหลังเดียว เรียกกันว่า " เเฮอนแก้งแค" ย่อมชืดนักหนา ในตำราการสร้างเฮือน (เรือน) ในล้านนา มีข้อความบ่งบอกไว้ว่า "เฮือน(เรือน)หลายหลังมาแปง(สร้าง)เฮือนหลังเดียวย่อมชืดนักหนา...เพราะเรียกกันว่า เเฮอนแก้งแค อันว่าบ้านเรือนบางคนได้มาอย่างง่ายตาย...แต่ผู้คนส่วนมากกว่าจะได้เฮือน(เรือน)มาแต่ละหลังมันแทบน้ำตาตก หรือบางคนน้ำตาตกไปหลายครั้ง ต้องเป็นหนี้สิน คุ้มยืมเงินมาสร้างบ้านเพียงเพื่อว่า "บ้านคือวิมานของเรา" โดยเฉพาะคนระดับรากหญ้า หาเข้ากินเข้านั้นแหละ ออย่าว่าหาเข้ากินคำเลย...แม้ว่าจะมีที่ดินของบรรพบุรุษอยู่บ้างแต่จะเอาไม้มาสร้างบ้านหรือจ้างสะหล่า(ช่าง)มาสร้างบ้านก็ต้องไปยืมเงินมาจ้าง กว่าจะใช้หนี้เสร็จพอดีก็บ้านเก่าชำรุด ต้องซ่อมต้องเสียเงินกันอีก ...โธ้ย...ทุกข์แท้หนอ..ทุกข์ย่อยแปดว่าอัน....

ตำราจัดเสาเรือน ความหมายของเสาเรือนแต่ละต้น

1 ต้น	น้ำบ่อแก้วกินเย็น	ดี
2 ต้น	ผีเขินเข้าป่าช้า	บ่ดี
3 ต้น	นั่งอยู่ถ้ำกองตาย	ปานกลาง
4 ต้น	หยิบถุงลายใส่เงินย่อย	ปานกลาง
5 ต้น	จอมอ้อยเสียผี	บ่ดี
6 ต้น	เศรษฐีขายลูก	บ่ดี
7 ต้น	ผูกไว้แทนเมือง	ดี
8 ต้น	บุญเรื่องกำฟ้า	ดี
9 ต้น	แสนโคกถ้ำมาหอม	บ่ดี
10 ต้น	ฮิฮอมได้กตั้งยาก	บ่ดี
11 ต้น	มีโชคมากท่านลือชา	ดี
12 ต้น	ศัตรูถ้ำคอยโจน	บ่ดี

หากมีเสาเรือน เกินต้นที่ 12 ไปให้นับต้นที่ 13 เป็นต้นที่ 1 ใหม่ หมายถึง ต้นที่ 13 คือ ต้นที่ 1 นั่นเอง

จากการศึกษาเรื่องขีดหรือข้อห้ามคนล้านนาเกี่ยวกับการสร้างบ้านที่อยู่อาศัยมีข้อความสรุปไว้ตอนหนึ่งว่า "มันผู้ใดเอาไม้จาก เือน(เรือน)หลายหลังมาแบ่ง(สร้าง)บ้านเป็นหลังเดียว ถือว่าขีตนักหนา ..มักจะอยู่ไม่เป็นสุข..นักแล"

แปลความหมายให้เข้าใจกันง่าย ๆ ก็คือ ผู้ใดไปซื้อหรือเอาไม้เรือนเก่าที่รื้อมาจากบ้านหลายหลังหรือตั้งแต่เรือนสองหลังขึ้นไป แล้วเอาไม้เก่าเหล่านั้นมารวมกันสร้างบ้านเป็นบ้านใหม่หลังเดียว...จะทำให้อยู่ไม่เป็นสุข

เท่าที่พบและการหาข้อมูลจากเรื่องขีดดังกล่าวพบว่า ผู้ที่นำไม้เก่าจากเรือนหลายหลังมาสร้างเป็นบ้านหลังเดียวนั้น มักมีอาการ ดั่งบ้า แม้ว่าพวกเขาไม่ถือเรื่องขีดเพราะพวกเขาไม่นับถือพระพุทธศาสนา ในศาสนาอื่นเขาไม่เชื่อเรื่องนี้ที่สุดสองพี่น้องเสียชีวิตลงใน บ้านหลังที่เขาร่วมกันสร้าง ภายหลังจากที่เสียชีวิตไปแล้วไม่มีใครเป็นเจ้าของบ้านญาติๆจึงรื้อเรือนหลังนั้นขายให้กับพ่อค้าไม้เรือนเก่า และเป็นที่น่าสังเกตว่าที่ดินสองไร่ที่รื้อบ้านออกไปแล้วกลายเป็นที่รกร้าง...แม้ต่อมามีคนไปซื้อที่ดินแห่งนั้น แต่เมื่อสร้างโรงงานกลับ ขาดทุนโดยไม่ทราบสาเหตุต้องประกาศขาย..เจ้าแล้วเจ้าเล่ามาซื้อพัฒนาจะทำการค้าก็ประสบกับการขาดทุนทุกครั้งจนปัจจุบันเจ้าของ คนสุดท้ายก็เอาที่เป็นที่เก็บหัว(ฟัน)ไว้บ่อนเตาโรงงานของตนเอง

หากพิจารณาเรื่องดังกล่าวอาจวิพากย์ได้ว่า เือนเก่าแต่ละหลังไม้ที่ใช้ย่อมมีอายุการใช้ ไม้หลังเก่าก่อนอาจมีการผุพังเร็วกว่าไม้บ้านที่สร้างภายหลัง บางครั้งขนาดและความยาวของไม้จากเรือนแต่ละหลังมีขนาดไม่เท่ากัน ต้องตัดทิ้งตัดขวางทำให้สิ้นเปลือง และอายุการใช้งานไม่เท่ากันดังกล่าวแล้ว เมื่อนำมาสร้างบ้านเป็นหลังเดียวย่อมเกิดความต่างของความคงทน ไม้ที่เก่าอาจหักพังไป ก่อนทำให้ส่วนของบ้านเกิดความเสียหาย ต้องซ่อมแซม ต้องเสียเงินทองบ่อยครั้ง.....

อีกประการหนึ่งความเชื่อเรื่องเสามงคล บ้านหนึ่งหลังย่อมมีเสามงคลเพียงหนึ่งเสา แต่การรื้อบ้านเก่าเอาเสามงคลจากบ้าน แต่ละหลังมาสร้างร่วมกันย่อมผิดแผกไปจากวิถีเดิม หรือบางครั้งมีความจำเป็นต้องผ่าเสามงคลเป็นแป้น(ไม้กระดาน)ทำให้เกิดอาถรรพ์ โดยไม่ทราบสาเหตุ....อย่างที่เขาวาว่า ไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่..นั่นแล

ขีด ข้อห้าม หรือ ความเชื่อที่เป็นข้อห้ามกระทำของชาวล้านนา ผู้คนล้านนาหากได้ยินคำว่า "ขีด" พวกเขาจะหยุดกระทำทันที คำว่าขีด (อ่านออกเสียงขึ้นนาสิกวรรณยุกต์โทว่า ขีด) เป็นคำที่ปรัมผู้คนมิให้กระทำโดยเชื่อกันว่าหากกระทำแล้วจะเกิดความเสียหาย

ต่อตนเองหรือครอบครัวหรือญาติๆหรือต่อส่วนรวม ในที่นี้จะขอเล่า เรื่องชีวิตในวิถีชีวิตคนล้านนาพอสังเขปเพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตคนล้านนามีการสร้างสรรคักฎ กติกา ข้อห้ามโดยใช้ความเชื่อปรัมผู้คนมิให้กระทำในสิ่งที่ผิดหรือเสี่ยงต่ออันตรายในชีวิตและทรัพย์สินเท่านั้น คำว่า ชีต เป็นสิ่งที่ผู้คนล้านนาได้สังเกตต่อกันมาว่า การกระทำในสิ่งที่เป็นอาถรรพ์ เสนียด จัญไร อัปมงคล การกระทำนั้นๆย่อมทำความเสียหายเริ่มตั้งแต่การกระทำที่ตนเอง เช่น แม่มานั่งหิวชั้นไคมันชีต หมายความว่า ผู้หญิงตั้งครรภ์หากนั่งหิวบันไดคานบนซึ่งเป็นที่สูงถือว่าชีต (เพราะอาจ เป็นอันตรายหากลุกขึ้นแล้วอาจพลัดตกบันไดได้ เป็นต้น)

การตั้งเมือง

๑. เมืองกิติ วัดวาอารามกิติ บ้านสวนกิติ เสาอนกิติ กันจักแปงเสือนอนอยู่นั้น อย่าให้ชื่อสายน้ำมาตองตัดสายกองใหญ่-หน้อยมาต้า ตัดสายดำพระเจ้า และสายดำแม่ยักษ์มาต้า อย่าให้ชื่อตัดจักตั้งแปงเสือนอนอยู่นั้น ก็บตีและ บัญญัติขบหายแล

หมายความว่า บ้านเมือง วัดวาอาราม บ้าน สวน หรือเรือนกิติ ถ้าจะปลูกสร้างเรือนอนอยู่นั้น อย่าได้สร้างให้ตรงกับแม่น้ำ หรือสร้างตรงกับถนนใหญ่-เล็ก หรือสร้างตรงกับสายตาพระประธานที่วัด หรือตรงกับสายตายักษ์ ไม่เช่นนั้นจะไม่ดีชีต

๒. อันว่าเวียงตั้งดีแล้ว ปายลูนป้อยย้ายออก บตี บ้านกัสนเดียวกัน กันว่าเมืองบ่ห่าง ก็เป็จาวเมือง บ่อันจักคลาดลาดตั้งอยู่แล ดูการเจ้าตั้งหลายฝูงอันเป็นคำพญา อันว่าภัยอันจักเกิดแก่บ้านเมืองนั้น กันว่าเมิน ๓ ปี จี่ปรากฏแล กันว่าแผ่นดิน ๗ - ๘ ปีจี่ปรากฏแล

หมายความว่า เวียง หรือบ้านที่ตั้งไว้ดีแล้ว ต่อมาได้ย้ายออกไปตั้งในที่ใหม่ที่ไมดี ถ้าเมืองไม่ร้าง ภัยทั้งหลายก็จะเกิดกับชาวเมืองได้ บ้านก็เช่นเดียวกับ ภัยที่เกิดขึ้นกับเมืองนั้นจะปรากฏภายใน 3 ปี ถ้าเป็นบ้านนั้นจะเห็นผลใน ๓ เดือน ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับแผ่นดิน ๗ - ๘ ปีจี่จะเห็นผล

หลักเมืองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง

บ่ไปเลี้ยงพลิกัม ปูจาแก้มเลี้ยงตั้งเตวดา อาอักร์เจนบ้านเมือง แลเสาหินอินตะซิดและกุมภณท์ ๖ ตน และปูสะเย่าสะดอยเหนือดอยใต้ ก็บได้เลี้ยงหันแล หมายความว่า การไม่ประกอบพิธีกรรมบูชาสังเวทเวทดาอาอักร์ คู่บันคูเมือง เสาอินทิล รูปกุมภณท์ทั้ง ๖ ตน มีปูสะเย่าสะเย่าที่อยู่เหนือ คือ ดอยเชียงดาว และดอยใต้ คือ ดอยคำ เป็นชีต ทำให้บ้านเมืองเสื่อมลง

หลักเมืองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง

พญาจางเผือก ๒ ตัวหัวเวียงและพญาราชสีห์ ๒ ตัวหัวเวียง บ่หื้อไปไปสระสงได้ หมายความว่า การไม่ไปสระสงสักการะบูชา รูปปั้นพญาช้างเผือก ๒ ตัว และพญาราชสีห์ ๒ ตัว ที่ตั้งอยู่ทางประตูหัวเวียงไมดี เป็นชีต

เขตแดนเมืองและสนามประจำเมือง

บ่ควรย้ายมี ๒ ประการ ๑. เขตแดนบ้าน ๒. เขตแดนเมือง

หมายความว่า สิ่งไม่ควรย้ายมี ๒ ประการ คือ ๑. ย้ายเขตแดนบ้าน ๒. ย้ายเขตแดนของเมือง

หลักเมืองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง

สนามเดิมมิไว้กับเมืองนั้น ก็...ไปเตเสียหันแล หมายความว่า อาคารว่าราชการที่มีคูบ้านคูเมืองมาแต่เดิม ต่อมาไว้ไปร้อออกเสีย การกระทำเช่นนี้ไม่ดีชีต

กำแพงเมืองคูเมือง

๑. เมืองใด ก็ดี บ้านสวนใดก็ดี ตั้งแบ่งก่อเวียงไว้ดีแล้ว ป็อยควากเวียงที่กว้างเหลือกว่าเวียงเก่า ป็อยควากบ้านนอกที่กว้างเหลือบ้านเก่า บ่อดีซิดนั๊กแล เมืองใดก็ดี บ้านสวนใดก็ดี หมายความว่า หากได้ก่อสร้างกำแพง และคูเวียงไว้ดีแล้วต่อมจะขยับขยายบ้าน และเมืองให้มีขนาดกว้างกว่าเดิม การกระทำเช่นนี้ ไม่ดี ซิดนั๊กแล

๒. ขุดคือ เวียงด้านตะวันออก มาด้านใต้ แบ่งคือสูงล้ำไว้แล้ว เขาก็หื้อคนตั้งหลายตั้งลำบายบนแล้ว เขาก็ตั้งเวียงใหม่อมเวียงเก่า หื้อเป็นหุ่นาหูกับเวียงแก้วหันแล หมายความว่า การขุดคูเมืองด้านทิศตะวันออกแล้วอ้อมมาทางทิศใต้ สร้างกำแพงดินและบักรั้วเวียงบนนั้นให้สูงล้ำกว่าเวียงเก่าและสร้างเวียงใหม่ให้มีลักษณะเป็นเหมือนรูปราหูอมดวงจันทร์ การกระทำดังกล่าวไม่ดี เป็นซิด

ประตูเมืองประตูบ้าน - รั้วเวียง รั้วคุ้ม

๑. ประตูเวียงตั้งแบ่งดีแล้ว ป็อยตีตประตูเวียงเก่าเสียย้ายออกไปแบ่งดีใหม่ ก็บดีซิดนั๊กแล บ่แป้เจ้า เมืองก็จักแป้เมืองจ๊ะแล หมายความว่า ประตูเมืองสร้างไว้ดีอยู่แล้ว ต่อมาได้ทำการปิดประตูเมืองเก่าเสีย แล้วย้ายออกไปสร้างในที่ใหม่แทนทำเช่นนี้ไม่ดีซิดแล

๒. ประตูบ้านเฮือนตั้งแบ่งดีแล้วป็อยตีตประตูเก่าเสีย ย้ายออกไปแบ่งดีใหม่ก็บดีซิดนั๊กแล หมายความว่า ประตูบ้านประตูเรือนเดิมสร้างไว้ดีอยู่แล้ว ต่อมาปิดประตูเก่าเสีย แล้วย้ายไปสร้างในที่ใหม่ ไม่ดี ซิดมากแล

๓. บดีโยกย้ายของโบราณตั้งแต่เก่าแต่เดิม คือ ย้ายประตูเฮือนเก่าแต่โบราณ ย้ายฮั่วบ้านเก่า หมายความว่า อย่าได้เคลื่อนย้ายของที่มีมาแต่โบราณ คือ ย้ายช่องประตูเรือนเก่า และย้ายรั้วบ้านที่มีมาแต่เดิม

ขัว หรือสะพาน

๑. อย่าตีตประตูเก่าเสียแล้วแบ่งต่างใหม่ อย่าได้ปิดประตูเดิม หรือปิดทางเดิม หมายความว่า แล้วสร้างประตูหรือทางเดินใหม่แทนของเก่าไม่ดี

๒. แบ่งขัวหรือซื่อตตประตูบ้านประตูเมืองบดีซิดนั๊กแล จักแป้เจ้าเมือง บ่แป้เจ้าเมืองก็แป้เสนาอำมาตย์แลราชจ๊ะสัดฐาน ป็อยจ๊ะแล หมายความว่า สร้างสะพานตรงประตูบ้านประตูเมืองไม่ดี ซิดมากแล ถ้ากระทำไปจะให้เจ้าเมืองหรือเสนาอำมาตย์ หรือบ้านเมืองเกิดเภทภัย อันตรายขึ้นได้

เกี่ยวกับศาสนาสถาน พระพุทธรูป และศรัทธาวัด

๑. วัดห่างเสีย ๒ หลัง ๓ หลัง ป็อยเอามาฮอมกัน สร้างเป็นวัดเดียว พระเจ้าก็เอามาฮอมกันไว้วัดเดียว ก็บดีบ่แม่ธรรมแต่แล บริตบ่ม้างเหตุว่าอาฮักษัมันต่างกันแก่นกล้านักน้อยก็ต่างกัน มันจ้าง มาเยี้ยะ หื้อเป็นอันตระกูล และเหตุอาฮักษัตเวดาบได้กินน้ำหยาดจิ่งแต่งหื้อเป็นวอดตายซิด หมายความว่า วัดร้างมี ๒ วัด ๓ ถ้าเอาเครื่องไม้ต่าง ๆ มาสร้างเป็นวัดเดียวกับและเอาพระพุทธรูป ข้าวของแต่ละวัดมารวมไว้ในวัดเดียวกันไม่ดี เพราะเหตุว่าอาฮักษัที่รักษาวัดแต่ละวัดไม่เหมือนกัน บางองค์ก็มีฤทธิ์มาก บางองค์ก็เก่งกล้า ซึ่งจะทำให้วัดที่สร้างขึ้นนั้นวอดวายฉิบหายได้

๒. พระพุทธรูปเจ้า คอแห่งด้านหล่อนไปก็ดี จักเอาตั้น ๑ มาต่อตั้น ๑ เอวและมือหล่อนไปก็ดี จักเอาตั้น ๑ มาต่อตั้น ๑ บดีซิดนั๊กแล หมายความว่า หากพระพุทธรูปคอหัก หรือสะเอวหัก หรือมือ หักหลุดไปก็ดี ห้ามนำเอาชิ้นส่วน ไปต่อให้กับอีกองค์เด็ดขาด ไม่ดี เป็นซิดใหญ่

เกี่ยวกับพื้นที่สถานะและจอมปวก

แหล่งน้ำ

๑. ถมสมุทร มี ๕ ประการ คือ ๑. ถมบ่อน้ำ ๒. ถมสระหนอง ๓. ถมเมืองถมฝาย ๔. ถมตีพระเจ้าพระสงฆ์ ๕. ถมตีเทวดา หื้อเป็นดีอยู่ บดี มักฉิบหายแล

๒. ถมบวก ถมหนอง แบ่งนาก็ซิด หมายความว่า ถมหนองน้ำเดิมไปทำเป็นที่นา ไม่ดีซิด

พื้นที่ดอย ภูเขา ถ้ำ

๑. ลานประหม่อม คือ ม้างจุ่มปลวก ม้างดอย แบ่งบ้านแบ่งเฮือนบ่ดีมักฉิบหาย หมายความว่า ลานประหม่อม คือ ขุดหรือจอมปลวก ภูเขา แล้วสร้างบ้านเรือนอาศัยบนพื้นที่นั้นไม่ได้
๒. ถมปากถ้ำคูหาบ่ดี หมายความว่า เอาหินดินไปถม หรือปิดปากถ้ำไม่ดี ซีด
๓. ขุดจุ่มปลวกหื้อเปียงก็ซิด หมายความว่า ขุดหรือจอมปลวกให้ราบเรียบไม่ดีซิด
๔. จุ่มปลวก ตัดพินกุ่มถมเสียแล้วตั้งบ้านเฮือนอยู่ก็ฉิบหาย หมายความว่า ถ้าไปขุดหรือถอน และตัดพินจอมปลวก แล้วไปถมที่เพื่อสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ไม่ได้ จะฉิบหายแล
๕. จุ่มปลวก ตัดปะตูบ้านประตูเฮือนก็ตี ตั้งแต่ชาวรามหาบ้านเฮือนก็บตีซิดนักแล หมายความว่า จอมปลวก ถ้าอยู่ตรงกับประตูบ้านประตูเรือน และหากตั้งอยู่ห่างจากตัวเรือนตั้งแต่ ๒๐ วาลงมาไม่ดีซิดนักแล

พื้นที่นา ที่สวน ที่ไร่

๑. เอาบ้านแบ่งนา เอานาแบ่งบ้านบตีซิดนักแล อยู่มักฉิบหายจะแล หมายความว่า ห้ามไม่ให้เอาที่บ้านทำเป็นที่นา หรือเอาที่นาทำเป็นที่บ้านไม่ได้ อยู่ก็จะฉิบหายล่มจมได้
๒. อย่าไปย้ายคันทนา อย่ากาตาจ้ง หมายความว่า ห้ามย้ายคันทนาที่มีมาแต่เดิม และ ห้ามโกนตาซึ่งเมื่อมีการขังสิ่งของ
๓. บตีม้างแดนนา หมายความว่า ไม่ควรรื้อหรือทำลายคันทนา
๔. ความนาหื้อเป็นไฮก็ซิด หมายความว่า ขยายที่นาให้เป็นที่ไร่ก็ไม่ได้ซิด
๕. ตีนาเอาแบ่งตีสวน แบ่งตีบ้านตั้งเฮือนก็บตีซิดนักแลหมายความว่า ห้ามไม่ให้เอาที่นาทำเป็นสวนหรือสร้างบ้านเรือนในที่นา

ต้นไม้ที่ห้ามตัดพินทำลาย

๑. กระโดงทุมมา คือ ต้นไม้ใหญ่เป็นไม้มีงบ้าน ป้อยว่าตัดป่าเสียก็ซิด มักฉิบหาย ซิด หมายความว่า กระโดงทุมมา คือ การไปตัดต้นไม้ใหญ่ที่เป็นไม้มีงเมือง ถ้าไปตัดเสียจะฉิบหาย ซิดมาก
๒. ลานประหม่อม คือ ไม้ใหญ่อันเป็นศรีแก่บ้านแก้ววัดก็บควรรู้ บควรรชานกิง แลไม้สืมหาโพธิ์บควรรู้แลฮานเสียบตีแต่แล หมายความว่า ลานประหม่อม คือ ห้ามตัดพินต้นไม้หรือลิดรชานกิงต้นไม้ใหญ่เป็นศรีแก่บ้านแก้ววัด และไม่ควรลิดรชานกิงต้นไม้ศรีมหาโพธิ์ ถ้ากระทำไปไม่ดีแล

ต้นไม้ที่ซิดห้ามนำมาปลูกบ้านเรือน

ไม้ซิด ไม่บตีเอามาแบ่งเฮือนอยู่นั้น คือ ไม้เฮือนห่าง ไม้ห่างนาห่าง ไม้วัดห่าง ไม้ฟ้าผ่า ไม้ตายขาน ไม้ตายฟ้าผ่า ไม้เป็นฮูกหลวง ไม้แตกผู้เดียว ไม้เครือเขาเกี่ยว ไม้เกิดเหนือจอมปลวก ไม้หักไม้กูด ไม้ปล่ายกิด ไม้งามหางปลา ไม้งามตาวันผ่า ไม้ใกล้ฝั่งน้ำ ไม้ชิงอาฮักซ์ ไม้แดนเมือง ไม้เก้าหน้อยปล่ายใหญ่ ไม้ดงกำ จักเอามาแบ่งเฮือนอยู่ ไม้ต้นโตเมื่อพินมันจักเกินนั้น เสียงมันดังเหมือนดังคนให้ก็ตี เหมือนคนให้ก็ตี เหมือนคนใคร่หัวก็ตี ไม้บ่ป่าบ่พินหากตัวคนเดียว ไม้แยงเงา ไม้งามเสมอกัน ไม้เก้าหน้อยปล่ายหน้อยกลางใหญ่ ไม้เก้าแปบไม้แหลมเดี่ยว ไม้ไหลน้ำ ไม้ตีบควรรเอาแบ่งเฮือนอยู่ แบ่งเฮือนบ่แปคนก็แปสัตว์ แบ่งวัดก็แปเจ้าวัด แบ่งชวไตก็แปเจ้าเมือง ไม้บตีกระดำไป ก็ฉิบหายย้อนไม้ย้อนเฮือนแล บ่ใจอยู่ดีแล

หมายความว่า ไม้ที่ไม่สมควรนำมาปลูกเรือนได้แก่ ไม้ของเรือนร้าง ไม้กระตือบห่างนาร้างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว ไม้ของวัดร้าง ต้นไม้ที่เคยถูกฟ้าผ่า ต้นไม้ที่ตายเองตามธรรมชาติ ต้นไม้ที่มีรูกลวงเป็นโพรงลึกเข้าไป ไม้ที่มีรอยร้าวแตกที่ลำต้น ต้นไม้ที่มีเงาวัดลยขึ้นพันเกี่ยว ต้นไม้ที่ขึ้นบนจอมปลวก ไม้ที่หักและล้มเอนลง ต้นไม้ที่ปล่ายยอดดวน ต้นไม้ที่มีลำต้นเดียว ปล่ายแตกเป็น ๒ ต้น ๒ กิ่ง จากลำโคนต้นไม้ขึ้นไปทางปล่ายยอดมีง่าไม้ แตกทางด้านทิศเหนือ ๑ กิ่ง และแตกทางด้านทิศใต้ ๑ กิ่ง ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ริมฝั่งน้ำ ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณที่ชาวบ้านชาวเมืองนับถือว่าเป็นอาณาบริเวณที่มี ผีอารักษ์ปกปักรักษาอยู่ ต้นไม้ที่ขึ้นในบริเวณที่เป็นแนวแบ่งเขตแดนระหว่างเมือง ต้นไม้ที่มีโคนต้นเล็ก แต่ส่วนปลายต้นมีขนาดใหญ่ ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณป่าลึกป่าใหญ่ ต้นไม้ที่มีเสียงเหมือนคนโห่ ต้นไม้ที่มีเสียงเหมือนคนร้องไห้ ต้นไม้ที่มีเสียงเหมือนคนคราง ต้นไม้ที่มีเสียงเหมือนคนตดก็ตี เป็นดังควันฟุ้งออกมาก็ดี เหมือนคนใคร่หัวก็ตี คือ ต้นไม้ที่

ตอนพื้น จะมีเสียงลักษณะดังกล่าวยกมา ต้นไม้เหล่านี้หน้าโคนทำลาย ต้นไม้ที่ล้มเอง โดยไม่มีใครตัดฟัน ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ หรือใกล้สะพาน ต้นไม้ที่มีลำต้นตรงขึ้นไปแล้วแตกออกเป็น ๒ ลำมีขนาดใหญ่เล็กเท่ากัน ต้นไม้ที่มีโคนต้น และปลายต้นเล็ก แต่มีกลางต้นใหญ่ ต้นไม้ที่มีส่วนโคนต้นแบน และส่วนปลายเป็นรูปวงรี ต้นไม้ต้นเดียวกันแต่มีกิ่งไม้เกี่ยวชนกัน ต้นไม้ที่ไหลบามาพร้อมกับ กระแสน้ำ เมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม น้ำนอง

สัตว์ที่ไม่ควรนำมาเลี้ยง

บดเลี้ยงมี ๕ จำพวก คือ ๑. แมว ๕ ตัว ๒. เป็ด ๕ ตัว ๓. ไก่ ๕ ตัว ๔. ม้า ๕ ตัว ๕. จิ้งจอก ๕ ตัว หมายความว่า สัตว์ ๕ ประเภท ไม่ควรเลี้ยงตามจำนวนต่อไปนี้ คือ ๑. เลี้ยงแมว ๕ ตัว ๒. เลี้ยงเป็ด ๕ ตัว ๓. เลี้ยงไก่ ๕ ตัว ๔. เลี้ยงม้า ๕ ตัว ๕. เลี้ยงจิ้งจอก ๕ ตัว

การปฏิบัติตนของเด็กและหนุ่มสาว

๑. บุคคลละอายจนเกิดมาบ่ย่อ ๗ ปี ก็บ่ควรบูชาเลี้ยงเคราะห์ กับถึง ๗ ปีจึงควรแล หมายความว่า หญิง หรือชายที่เกิดมา อายุยังไม่ครบ ๗ ปี ไม่ควรให้บูชาส่งเคราะห์ ควรรอให้มีอายุครบถึง ๗ ปีก่อน จึงสามารถกระทำได้แล

๒. บุคคลละอายจนหนุ่มน้อยนั้น บ่ควรสร้างขัวเป็นตานเตื่อ หีตธรรม ๑ ตุงคำ ๑ เจตียะ ฉัตรคำ ๑ บ่ควรตานเตื่อ แปะอายุผู้หนุ่ม อายุบ่ยืนเสียงเซตตาย หมายความว่า บุคคลที่มีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี ไม่ควรสร้างสะพาน สร้างหีบใส่คัมภีร์ สร้างตุงทองคำ สร้างเจดีย์ สร้างฉัตรทอง ถวายเป็นทานถ้าสร้างสิ่งเหล่านี้อายุของผู้สร้างจะไม่ยืนยาว

๓. พี่ผู้หญิง น้องผู้หญิง ผู้หนึ่งมีลูกชาย ผู้หนึ่งมีลูกหญิง ก็บ่ควรเอากันแล บ่ไหน บ่ยืนแล หมายความว่า พี่สาว กับ น้องสาวทั้งสองคน หากฝ่ายหนึ่งมีลูกชาย ฝ่ายหนึ่งมีลูกหญิง ก็ไม่ควรแต่งงานกัน เพราะจะอยู่กันไม่ยืนยาว

๔. คนตั้งหลายฝูงเป็นเจ้าตีเจือเครือเดียว เอือนเดียวกันนั้น บ่ควรกระทำปลูกแบ่งเป็นเอือนฮ่วมเดียวกัน มักบ่ดีพราจากกันแล หมายความว่า คนที่เป็นญาติในตระกูลเดียวกัน หรืออยู่ในเรือนเดียวกัน ไม่ควรแต่งงานกัน หากแต่งงานก็จะเกิดการหย่าร้าง หรือตายจากกันได้ภายหลัง

๕. ผ้าบ่ขาดใครได้ผืนลาย เมีย-ผัวบ่ตายใครได้ผัวใหม่ เมียใหม่ก็จิบหาย หมายความว่า เสื้อผ้าถุงหมวยยังไม่ขาด อย่าเปลี่ยนชื่อผืนใหม่ เหมือนกับสามี-ภรรยา ยังไม่ตาย อย่าได้ภรรยาหรือสามีใหม่ ไม่ดี จิบหาย

๖. เมียหื้อหลับเด็กลูกเจ้าก่อนผัว หมายความว่า ภรรยาควรนอนที่หลัง และตื่นก่อนสามี

๗. อย่าบ่ปิดผ้าหื้อหมาเห่า อย่าเล่าจู้เก่าหื้อเมียฟัง หมายความว่า ไม่ให้เปิดเสื้อผ้าที่ถุงหมวยให้สุนัขเห่าและอย่าเล่าเรื่องแฟนเก่า ให้ภรรยาฟัง ไม่ดีซัดมากแล

เด็กหรือทารกตาย

ลูกอ่อนเกิดมาอายุยังบ่ถึง ๑๐ ปีตายไป บดเอาไว้ข้ามคืน ข้ามวันบดซีตนักแล จักบ่ปีบแม่บ่บ่บ่ และเข้าของสั้มบดตี สัตว์ ๔ ตื่น ๒ ตื่นจะแล หมายความว่า เด็กที่มีอายุยังไม่ถึง ๑๐ ปี ถ้าตายลง ห้ามไม่ให้เอาศพตั้งไว้ข้ามคืนข้ามวัน มิฉะนั้นจะเกิดภัยพิบัติแก่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ข้าวของเงินทอง และสัตว์ ๔ เท้า ๒ เท้า

หญิงมีครรภ์ตาย

หญิงผู้ตายอันด้วยกั๊พะนั้น ก็บ่ควรส่งสะการฮ่วมป่าจ่าด้านตั้งหลาย ก็ควรฝังตั้งแล บ่ควรไว้แฮมคืนแล หมายความว่า หญิงที่ตายท้องกลม หรือตายพราย ไม่ควรเอาศพไปฝังร่วมป่าช้ากับผู้อื่น ให้นำไปฝังไว้ที่หนึ่งต่างหาก และห้ามเอาศพไว้ค้างคืนให้ทำพิธีวันนั้นเลย

พระภิกษุ สามเณร ศิษย์วัดตาย

ครูบาก็ดี ติ้เจ้าก็ดี พะกอดี ชะโยมก็ดี หากตายนั้น ตั้งและวางหากหักก็ดี เสากหักก็ดี โองก็ดี เอือนก็ดี ก็บ่ควรจักสืบไปแล หมายความว่า ถ้ามีพระภิกษุ มรณภาพ หรือ ลูกศิษย์วัด หรือเด็กวัดตายลง ถ้าในระหว่างนั้นไม้คาน วาง เสารื้อน หรือเสากฎิหักก็ดี ให้ทำการรื้อถอนเสีย ไม่ควรให้มีคนอาศัยอยู่ต่อไป ถ้าไม่กระทำดังนี้ไม่ดีแน่แล

การตาย และการจัดพิธีศพทั่วไป

๑. เป็นเชื่อน เป็นตุ๊ด บักรวดเผาแล หมายความว่า บุคคลผู้ใดตายด้วยโรคเรื้อน หรือที่เรียกว่า ยีทูต ห้ามนำศพไปเผา ให้ฝังดิน
๒. ไม่โลงผืนนั้นเอาไปตุ้มแล้ว ป็อยว่าเก็บเอามาบ้านมาเมืองนั้น บัดีซัดแล หมายความว่า ไม่โลงศพที่ใส่ศพไปเผาแล้ว อย่าเก็บเอาเข้ามาในบ้านในเมือง ไม่ดี เป็นซัด

กิริยามารยาทในลักษณะต่าง ๆ

๑. วัตถุประสงค์บริโภคม มี ๓ ประการ คือ ๑. ของพระเจ้า ๒. ของพระธรรม ๓. ของพระสงฆ์ หมายความว่า วัตถุประสงค์บริโภคมมี ๓ ประการ คือ ๑. ของที่มีคนถวายบูชาแต่พระพุทธรูป ๒. ของที่มีคนถวายบูชาแต่พระธรรม ๓. ของที่มีคนถวายบูชาแต่พระสงฆ์

๒. น้ำใส่หม้อต้มเข้าไฉนนั้น ก็บตีกันแล หมายความว่า น้ำที่ใส่หม้อต้มข้าวไม่ควรต้ม

๓. กินจิ้นสิทุดยั้งบ้านก็ซัด หมายความว่า นำเอานกสิทุดมาทำอาหารกินในหมู่บ้านไม่ดีซัด

๔. หมอนหนุนหอนอนตั้งวัน อย่าเอามาตั้งบตีแล หมายความว่า อย่าตั้งทับหมอนหนุนศรีษะอยู่ทุกวัน ไม่ดีแล

๕. อย่าขนดกลางเขื่อนเป็น หมายความว่า นอนหลับบ้านคนอื่น อย่านอนกรนเสียงดัง

๖. อย่านอนย่านต่าง ๓ เส้น หมายความว่า อย่าไปนอนตรงบริเวณทางสามแยก

๗. บตีเอาจิ้นปากตักเข้ายังหลอง หมายความว่า ไม่ควรเอาช้อน หรือทัพพีตักข้าวในถัง

๘. เอาจิ้นแลปากไปตักน้ำห้วยน้ำแม่ ก็บตีซัดนัก หมายความว่า เอาช้อนหรือทัพพีตักเอาน้ำจากลำห้วย หรือแม่น้ำ ซัดมาก

๙. ต่ำพริกเอาแก่นต้อยปากครก ก็บตี ซัด หมายความว่า เวลาตำน้ำพริกอย่าเอาสากไปที่ที่ปากครก ไม่ดี เป็นซัดแล

๑๐. บักรวดตักเครื่องนุ่งห่ม ตากสไปยังหลังคา หมายความว่า ไม่ควรตากเครื่องนุ่งห่ม ผ้าสไปบนหลังคาเรือน

๑๑. บักรวดเมื่อต้อนมัดคนไปฆ่า หมายความว่า ไม่ควรไปดูในขณะที่ผู้ลั่นกำลังผูกมัดคนเพื่อไปฆ่า

๑๒. บักรวดฆ่ามี ๓ ฆะการ คือ ๑. ฆ่าคนใจพญา ๒. ฆ่าสัตว์มาบอกเหตุ ๓. ฆ่าตัวตาย หมายความว่า สิ่งที่ไม่ควรฆ่า ๓ อย่าง คือ ๑. ฆ่าคนใช้ของผู้มีอำนาจ ๒. ฆ่าสัตว์ที่มาแสดงเหตุ ๓. ฆ่าตัวตาย

๑๓. ของอันบตีแลก็มี ๓ ประการ ๑. บ้านแลกบ้าน ๒. เขื่อนแลกเขื่อน ๓. เมียแลกเมีย หมายความว่า สิ่งที่ไม่ควรแลกมี ๓ ประการคือ ๑. แลกบ้านกัน ๒. แลกเรือนกัน ๓. แลกภรรยากัน

ซัดกับเหตุการณ์แปลกประหลาด

๑. คนออกลูกเป็นสัตว์วิเศษก็ซัด หมายความว่า มนุษย์คลอดลูกออกมาเป็นสัตว์เดรัจฉานไม่ดีซัด

๒. สัตว์ออกลูกเป็น ๒ หัว ๒ หางบตี หมายความว่า สัตว์ออกลูกเป็น ๒ หัว ๒ หาง ไม่ดีอุบาทว์

๓. จัวออกลูกเป็นควาย เป็นจ้าง เป็นม้า เป็นสัตว์อื่นใดอันหนึ่งบตี หมายความว่า จัวออกลูกเป็น ควาย เป็นช้าง ม้า หรือสัตว์ชนิดหนึ่งไม่ดี

๔. หมูออกลูกเป็นหมาบตี หมายความว่า หมูออกลูกเป็นสุนัข ไม่ดี

๕. คนหากอยู่หากดินตายบตี หมายความว่า คนที่ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยอะไร อยู่ดี ๆ กลับดินตายลงไปเป็นอุบาทว์

๖. สัตว์ต่างกันมาระดากันยังบ้านบตี หมายความว่า สัตว์ต่างชนิดกัน มาผสมพันธุ์กัน ถือว่าเป็นอุบาทว์

๗. กำและนกยางมาสบกันบตี หมายความว่า นกจำพวกกา และนกยางจิกตีกันไม่ดี เป็นอุบาทว์

๘. เข้าสารใส่ไว้ในหม้อ หากหนีเสียบตี หมายความว่า ข้าวสารที่ใส่ไว้ในหม้อ แล้วอยู่ดี ๆ หายไปพร้อมไปเองไม่ดี

๙. ไม้ดำว ก็มเขื่อนบตี หมายความว่า ต้นไม้ล้มพาด หลังคาเรือนไม่ดี

๑๐. เข้าน้ำจักกิน ป็อยกลายเป็นเลือด ก็ลวดเกิดเป็นกลางบตี หมายความว่า ข้าว หรือ น้ำที่รับประทานกลายเป็นสีเลือด ไม่ดี ถือว่าเป็นลางร้าย

๑๑. ฟ้าผ่าเจดีย์ตีพิเศษ หมายความว่า ฟ้าผ่าเจดีย์ไม่ดี

๑๒. จอหงอกอยู่หากหักปดี หมายความว่า อยู่ดี ๆ เที่ยงนอนก็หักไปไม่ได้ เป็นอุบาทว์

๑๓. ไม่นั่นไปหานาปดีซิด หมายความว่า ต้นไม้ล้มเข้าไปหาที่นาไม่ได้ ซิด

๑๔. กลองหากอยู่หากดั่งปดี หมายความว่า กลองไม่มีคนตี อยู่ดี ๆ ก็มีเสียงดังขึ้นมา เป็นอุบาทว์

เอกสารอ้างอิง ข้อห้ามในล้านนา ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำสอนปะเก่า

สุภาสิต หมายถึง คำพูดที่พูดออกมา ไม่ว่าจะป็นทำนองสำนวนโวหาร หรือคำพังเพย มีเนื้อความหรือความหมายที่ดี มักเป็นคติเตือนสั่งสอน หรือเตือนใจให้ระลึกถึงอยู่เสมอ มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. คำสุภาสิตประเภทที่ พูด อ่าน หรือเข้าใจเนื้อความได้ทันที โดยไม่ต้องแปลความหมาย
2. คำสุภาสิตประเภทที่ พูด อ่าน หรือฟังแล้วยังไม่เข้าใจเนื้อความนั้นทันที ต้องนึกตรึกตรอง หรือแปลความอีกที

คำพังเพย หมายถึง กลุ่มคำที่กล่าวขึ้นมาลอยๆ มีลักษณะติชมหรือแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเตือนให้คิด ซึ่งแต่งมาจากเหตุการณ์ต่างๆในอดีตล้านนา หมายถึง ดินแดนที่อยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย คือจังหวัดทั้งหมด ๙ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง อุตรดิตถ์ มีภาษาถิ่นคือ ภาษาล้านนา หรือ คำเมือง และคนที่อาศัยอยู่ในแดนล้านนาจะเรียกว่า คนล้านนา หรือคนเมือง

สุภาสิตล้านนา คือ คำสุภาสิตที่ถูกแต่งโดยคนล้านนา โดยใช้ภาษาล้านนาในการแต่ง เพื่อใช้ในการสั่งสอนคนในท้องถิ่นล้านนา โดยแต่งจากมูลเหตุต่างๆในอดีต เช่น เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากการละเล่น เกิดจากการกระทำ เกิดจากสิ่งแวดล้อม เกิดจากอุบัติเหตุ เกิดจากแบบแผนประเพณี เกิดจากศาสนา เป็นต้น

กำบ่าเก่า เป็นคำสุภาสิตพื้นบ้านของคนล้านนา ซึ่งเป็นคติสอนใจที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ยึดถือ เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คำสุภาสิตจะมีทั้งที่มีคำกล่าวที่ดี และไม่ดี หากแต่มีประโยชน์ เป็นแนวทางสั่งสอน ตักเตือนให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์

ในปัจจุบันความเจริญทางวิทยาการ ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนล้านนา วัฒนธรรมอันดีงามบางอย่างกำลังใกล้ที่จะสูญหายไป "กำบ่าเก่า" เองก็เช่นกันที่ใกล้จะสูญหายไปตามความองกวมแห่งวัตถุ ลูกหลานชาวล้านนาทุกคน ควรที่จะระลึกถึงคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงาม ที่บรรพบุรุษได้สรรค์สร้างขึ้นมา พ่ออยู่แม่อยู่ก็มักนำกำบ่าเก่ามาสอนลูกหลาน ด้วยคำสอนต่างๆ เช่น กำคาวกำเครือ คือคำพูดคล้องจองกันซึ่งมีหลายรูปแบบในลักษณะ คำว่ คำกลอน กาพย์หรือฉันทเป็นต้นจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

- ยามมีอีกน้ำล้าว่าหวาน ใจบ่เจຍบ่านน้ำตาลว่าล้าม เมื่อยามมีความรักอะไรก็ดีทุกอย่าง แต่เมื่อโกรธกันน้ำตาลก็ยังมีรสเปรี้ยว
- สะลิดสะลัดติดต้นป่าเกว่น ป่าจักรมเวรมันตั้งป่าได้ คนที่ไม่ใช่เป็นเนื้อคู่กันยอมไม่ได้อยู่ด้วยกัน
- ปากเป็นว่าแต่ ใจในป่ตาม ฟู่จำกำงานน้ำใสช่วยหน้า ปากกับใจไม่ตรงกัน
- ขดมาแพ่เตอะนั่งเมอะอิงกัน ไผหันจ้างมันของเฮาล้างได้ ในเมื่อเราจะอยู่ด้วยกันแล้วไม่ต้องกลัวใครเขาจะว่า
- งามแต่งามตัก งามนังงามหนา เหมือนเตวดาลงมาหล่อเบ้า คนอะไร สวยเหมือนกับเทวดา นางฟ้า
- คนเฮาใหญ่แล้วบ่ถ้าไผสอน จั้งฮืดแมงจรไผสอนมันแต่น คนเราโตแล้วเรียนรู้อะไรต่างๆเอง
- คนหมั่นยากไร้มีคนสงสาร คนคร้านแหวยานไผบ่ชอบหน้า คนที่ขยันแต่ทุกข์ยากมีแต่คนสงสาร คนที่ขี้เกียจทุกข์ยากไม่มีใครชอบ
- จับใจแอ้งบ่เหน่นใจกำ จับใจครูปาบจับใจพระน้อย จิตใจของมนุษย์ไม่เหมือนกัน

- เบื้องปีเจิบต้อง เบื้องน้องเจิบใจ จำเป็นคนใดดูใฝ่บ่เอื้อ ฟังใครไม่ได้แม้แต่พี่น้องของตนเอง
- เยี้ยะหื้อเป็นฮักยากนักจักหวัง เยี้ยะหื้อเป็นจังก่าเดียวก็ได้ การทำให้คนชอบคนรักทำได้ยากมาก แต่ทำให้เกลียดทำได้ง่าย
- มหาสมุทรสุดที่วาลึก ยังรู้ยังได้เนอนาย หัวใจคนนั้นลึกซึ้งมือปลาย ใฝ่ไหนจนวนายจักหลอนหยั่งได้ “จิตมนุษย์ไซ้ไร ยากแท้หยั่งถึง”
- เฒ่าแก่ค้ำวบ่าป้าวหัวสี จ่องใจมันมี ชูคิใส่ข้าวต้ม คนแก่เฒ่าที่มีประโยชน์
- วัวควายจ้างม้า ตายแล้วเหลือหนัง กระจุกเขายัง ไร่ไร่การได้ มนุษย์เฮาตาย ใฝ่บ่เข้าใกล้ กลัวจักเป็นภัยเป็นพิษ สัตว์ที่ตายไปแล้วมีประโยชน์กว่าคนที่ตาย
- มีหนึ่งแล้ว บดี้แอมสอง ซี่เฮื่อนั่นอง ซ้อนสองจั่งล้ม ให้รักเดียวใจเดียว
- ปีน้องผิดกัน เหมือนพราพันน้ำ อย่าได้ผูกอันกรรมเวร พี่น้องที่ทะเลาะกันไม่ควรถือโทษโกรธเคืองกัน
- เสียมบ่คมหื้อใส่ตามหนกๆ ความฮู้บ่หนักหื้อหมั้นฮ่าหมั้นเฮียน คนที่ความรู้้นอยให้ขยันเรียนหาความรู้

สุภาษิต-คำก้อมพื้นเมือง

- กินหอมๆผอมจ้อคอ (ลักษณะคนมีโรคประจำตัวบางอย่างกินเท่าไรไม่รู้จักอ้วนท้วนแข็งแรง)
- กำอูเหมือนผีสอนที่นอนเหมือนโหม่งกระต่าย (กำอูอย่างผีสอน ผอที่นอนยังมุ้งหมา) (พูดดีพูดเก่งแต่ไม่ปฏิบัติตาม)
- ของบ่กินฮู้เนา ของบ่เล่าฮู้ลิ้ม (ตำราหรือความรู้ที่ทิ้งไปนาน ไม่ได้ทบทวนฝึกฝนก็ทำให้ลืมได้)
- ขอนบ่มีเห็ด (คนแก่ไม่มีสมบัติอะไรไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอด)
- คบแั่งเป็นแั่ง คบก่าเป็นก่า (คบคนเช่นไรยอมเป็นคนเช่นนั้น)
- จะกินก็กลัวผลาญ จะदानก็กลัวเสี้ยง (ลักษณะของคนตระหนี่ ไม่ยอมใช้จ่ายทรัพย์ที่มีเลยไม่ได้ประโยชน์จากทรัพย์นั้น)
- โใหญ่เพราะกินข้าว เฒ่าเพราะเกิดเมิน (คนแก่ทำตนไม่มีค่า ไม่มี ความหมายต่อลูกหลาน)
- ตุ่มผ้าลายหมาเห่า คั่นก่าเก่าจั่งผิดกัน (เรื่องไม่ดีควรยุติได้แล้วถ้าพูดคุ้ยขึ้นมาอีกอาจก่อการทะเลาะวิวาทได้)
- ว่าหื้อเป็นบ่ชวามงอนตัว (ตำหนิคนอื่นโดยไม่หันมามองดูตัวเองทั้งที่นำตำหนิพอกัน)
- ฮ่อมหนูหนูได้ ฮ่อมไหน ไหนเดียว (ทำอะไรรตามความถนัดของใครของมันเพราะมีความรู้ความชำนาญต่างกัน)

คำสอนล้านนาภาค

คำพูดคล้องจองต่อไปนี้เป็นคำที่มักพูดกันเสมอในแบบที่เล่นที่จริงเป็นคำฝากไว้ให้คิด อาจได้คติสอนใจซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติในส่วนที่ดีได้เช่นกัน

- สุราน้ำพิษ กินแล้วเมหาหาย บิไซ้เมาดาย สดางคักก็เสี้ยง
- ฟังก่ากรรมกินน้ำพริกดำกับข้าว ฟังก่าชี้เหล่ากินลาบกินไส้ตึงวัน
- ใครกินน้กหื้อกินเท่าปลายก้อย ใครกินน้อยหื้อกินเท่าหัวแม่มือ
- ใครเป็นดีหื้อหมั้นก่า ใครเป็นหนี่เป็นข้าหื้อเป็นนายประกัน
- ตูก(ทุกข)บได้กินบมีไฟตามไฟสองต้อง ตูกบได้นุ่งได้หย่องบ่้องเป็นดูถูกดูแคลน
- ฟังก่ากินก็จิบหาย ฟังก่าตายก็ตีกิน
- ยามมีกินตักๆ ยามบ่มีพับตำหยิบๆ

- ยิงเหยิงฮ้าย ยิงฮ้ายยิงฉิบหาย(หมายถึงที่อยู่อาศัย)
- เอาเมียผิดคิดจันตัวตาย ปลุกเฮือนผิดคิดจันเฮือนวาย
- หน้เก้าหัวเซาคลอน
- ตั้ถนฮักเมียเหมือนเจ๊กมัดคอก ตั้ถนฮักลูกนั้นหนอเหมือนป้อมัดคอก ตั้ถนฮักทรัพย์
- เก้าเหล้าสิบเหล้าบ่เท่าเหล้าเดือนเกียง เก้าเสียงสิบเสียงบ่เท่าเสียงแม่หวัง เก้าข้างสิบข้างบ่เท่าข้างเอราวัณ เก้าวันสิบวันบ่เท่าวันนี้วันเดียว
- เก้าเหลี่ยมสิบเหลี่ยม บ่เต้าเหลี่ยมใบคา เก้าหนาสิบหนา บ่เต้าหนากำอู้
- เก้าจันสิบจัน ออย่าได้จันความคิด เก้าผิดสิบผิด ออย่าได้ผิดเมียท่าน เก้ารันสิบรัน ออย่าได้รันเจ้านาย เก้าขายสิบขาย ออย่าได้ขายแก่นตากิน เก้าหมื่นสิบหมื่น ออย่าได้หมื่นประมาณ เก้าขาดสิบขาด ออย่าได้ขาดทำบุญ เก้าคุณสิบคุณ บ่อเต้าคุณบ่อแม่ เก้าแฝสิบแฝ บ่อเต้าแฝเมตตำ เก้าหาสิบหา บ่อเต้าหาความรู้ เก้าซู้สิบซู้ บ่อเต้าเมียตัวเอง เก้าเกรงสิบเกรง บ่อเต้าเกรงใจท่าน เก้าฝันสิบฝัน บ่อเต้าฝันเป็นจริง เก้ายิงสิบยิง บ่อเต้ายิงถูกเป้า เก้าเฒ่าสิบเฒ่า บ่อเต้าเฒ่าคุณธรรม เก้าจ่าสิบจ่า บ่อเต้าจ่าใส่ใจ เก้าใสสิบใส บ่อเต้าใสสะอาด เก้าهابสิบهاب บ่อเต้าهابความดี เก้ามีสิบมี บ่อเต้ามีคุณธรรม
- เมื่อจะกิวขอหื้อกิวคอง เมื่อจะอุขอหื้ออุคองจ้าง
- กิ้นของเป็นไว้ของตัว
- สอนเป็นไตซ์ว่ ตั้วกลั้วตักน้ำ
- กิ้นลัมบ่ตีฮาน กิ้นหวานบ่ตีป้า
- หน้เป็นมีจะไปใครได้ หน้เป็นซีไร้จะไปคูแควน
- กำกั๊ดตีขายสสินอนสาด
- คนฉลาดอย่าปะหมาดคนง่าว
- คนเฮาใหญ่แล้วบ่ต้องมาสอน จิ่งหืด แมงจอน ไผสอนมันเดิน
- กวางฟานมันตึงบ่ตายเหล่าใหม่ มันตึงมาตายเหล่าเก่า
- ของกิ้นล้าอยู่ตีคนมัก ของฮักอยู่ตีคนเบิงใจ
- ครั่งไกล้ไฟ ไชไกล้แดด
- ได้ผ้าตีวบไกล้แจ้
- ฝนจะตกจะไปเจ้อใจดาว มีลูกสาวจะไปเจ้อใจมัน
- เฮียะไฮ้ไกล้ตำ เฮียะนาไกล้บ้าน
- ออย่าอวดสูงกว่าป้อมแม่ ออย่าอวดแก่กว่าอาจารย์
- กิ้นหื้อปอต้อง หย้องหื้อปอตัว
- เก็บผักหื้อเก็บตึงเครือ เก็บบ่าเขือหื้อเอาตึงข้วน
- บ่าลัมของเก่า บ่าเมาของใหม่
- ใหญ่เพราะกิ้นเข้า เฒ่าเพราะเกิดเมิน(เฒ่าเพราะบ่เดือนวัน)

- เกิดตะวา มินตำตะเจ้า จะไปฟังแกแต่กั้นเลย
- อย่าสู้ก่อนหมอม อย่าซอก่อนปี
- ของกินแมวจะไปเอาไว้ใกล้ฝา ของกินหมาจะเอาไปไว้ต่ำ
- กั้นเข้าวัดหื้ออู้คำปราชญ์ กั้นเข้ากาดหื้อเป็นพ่อค้า
- ผอชขายมีผญา หื้อผอเมื่อยามกินเหล้า
- เป็นสาว เป็นช่างว่าฮ้าย เป็นแม่ฮ้างแม่มายเป็นช่างดูแคลน
- จับใจแข็งบ่แน่นใจกำ จับใจครุบบ่าบ่ึงใจพระน้อย
- กั้นหม้อบ้อฮ้อน บ่เป็นแต่ไห มันเป็นแต่ไฟ บ่ใจกั้นหม้อ
- ไก่เกยจน คนเกยฟ้อน
- สิบตอกมัดบ่แน่นเต้าหวาย อู้กั้นบ่ตายบ่เต้ากั้นเหล้า
- ปากว่าแล้วก่อแล้วตึงใจ ปากว่าจะได้ใจว่าจะอั้น
- ปากว่าแต่น้ำใจบ่ตาม อู้เองามน้ำใสช่วยหน้า
- จังไผจะไปฮื้อเป็นฮู้ เจ้าฮู้จะไปฮื้อเป็นหัน
- นาดีเป็นบ่ละเป็นฮ้าง
- นุ่งเสื้อลายหมาเห่า คั้นกำเก่าจ้างผิดกั้น
- หลัวหลวง เด็กก้อนเหล้า ผัวเฒ่าเด็กตื่นนอน
- เว้นหมาหื้อปอศอก เว้นวอกหื้อปอวา
- เก็บฝักลวดหักหลัว ตกขัวลวดอาบน้ำ
- แก่นตำตัวควักออก เอาปากอกเข้ายัด
- แก้วแหง แสงแตก สะแหรกปุด สูดขาด สาดหิน ของเหล่านี้ ใจก้อบ่ได้
- กำปากว่าแต่ ใจแม่ไปหลาย ปากว่าบ่ตาย ใจกำรบ่ได้
- กั้นว่าจะมัด บ่ต้องมัดด้วยปอ กำปากกำคอมมัดกั้นก็ได้
- กั้นว่าจะมัด บ่ต้องมัดด้วยหวาย อู้กั้นบ่ตายบ่เต้ากั้นแล้ว
- ไก่เจ้าเล้า เป็นใจเห็น
- กำจ่มกำดำนั้นเป็นกำดี ถ้าฟังบ่ถ่มนึ่งบ่ม่วนหู
- กำขอแปงเหลือกำซ้อ กำลือแปงเหลือกำอู้
- ซ้ำเก่าเต่าฮ้าย เสือควายมีเขา จักเข็บแมงเวา เลี้ยงไว้บ่ได้
- ซ้ำมชัวบ่ป็น บ่ตีฟังหมกั้นแยงเงา
- ซ้ำวลีบงวงตั้ง ซ้ำวตั้งงวงก้อม
- ของกั้นบ่มีกำบังขับจ่า ของกั้นบ่ล่ำบ่จ้างกำบ่ปอน

- ชี้แห้งจับตำหมา
- ดาวเดือนอยู่ฟ้า ยังมีราหู ปลาเหียนอยู่สู ยังต่ายถูกล้อม
- บี้จ่ายกับน้องเมีย เหมือนตำเพี้ยกับแมงพิ้ง
- ไปบมีไผดา มาบมีไผต้อน
- ถ่านไฟเก่า ชี้ไต้ดำมันยัง
- ได้กินแกงปลำ มาละแกงจิ้น มาละหีบหึ่งหมองตาย
- หมาบเห่าปดี่เปียไม้ ละอ่อนบให้บตีบ้นเข้าหนม
- หมาบเห่าจะไปหลอก คนหัวอกจะไปคบมัน
- อยู่ดงป่าไม้ จะไปตัดเสื่อ อยู่ยังแปเสื่อ จะไปตัดเงือก
- เสียบคมหือใส่ดำมหนัก ๆ กำฮู้บนักหือหมันฮ้ำหมันเขียน
- หนุ่มเอาเก้า เฒ่าเอาปล่าย
- หันสาวกไครหยอก หันดอกกไครดม
- หลิวคนเดียว บ่เต่างาวตึงหมู่
- ดอกสั้น ฮื่อมัดตัก้ว สิวสั้นฮื่อสิ่วไม้บาง
- มีนึ่งแล้วจะแอมแอมสอง ชี้อือน้ำนองซ็อนสองจั้งลุ่ม
- ใจบ่ แข็ง บ่ได้ชี้อ้างงา ใจบ่ กล้า บ่ได้เป็นป้อเลี้ยง
- คนเฒ่าปากหวาน ลูกหลานฮัก คนเฒ่าปากนัก ลูกหลานจ้ง
- ตัวเป็นผะญาติ ต้องล่นหาหมอ ตัวเป็นจ้างซอ ต้องจ้อหาปี
- ฟังก่าเมีย จั้งเสียบี่เสียน้อง ฟังก่าปากก่าฟอง เสียเบื้อนบ้าน
- สิบเถียนพรำ บ่เต้าห้าคมขวาน
- หลานสิบคน บ่เต้าลูกเต้า
- คนจะดี มันตึงดีแต่ผ้าอ้อมบ่ลอก คนจะวอก ผมหงอกก่ ตึงบ่าดี
- ตำหันตาย เหมือนควายหันหน้า ผัดไปมาเวดฮั่ว
- ยามฮัก ส้มจักกว่าหวาน ใจบ่ เจยบาน น้ำตาลว่าส้ม
- ไม้กิด ใจแบ่งขอ เหล็กงอ ใจแบ่งเคียว คนก็ดอย่างเดียวแบ่งหยงบ่ได้
- ไคชี้อุ่นหาซอน ไค่นอนล่นหาสาด
- ข้าวบ่ได้ตาก ต่ำบีก คนหลีกมันตึงสอนยาก

คำสอนป่าเก่าพร้อมแปลความหมาย

- จิกปีกไหนก้อบ้อ จ้อหั่วไหนก้อ ขวัก หมายถึง คนที่เห็นแก่ตัว เอาเปรียบผู้อื่น
- กินข้าววงแล้วนอน กินข้าวตอนแล้วแอ้ว แอ้วๆแหงๆบีกมากินน้ำแกงถ้วยเก่า หมายถึง ถ้าเอาแต่กิน นอน เทียว ก็ไม่มีอะไรดีขึ้น

- กินข้าวแล้วนอน ผิบนอนวันละเจ็ดเตี๊ยะ หมายถึง คนที่ใช้ชีวิตแบบกินๆนอนๆ ไม่รู้จักออกกำลังกาย มักมีโรคภัยไข้เจ็บอยู่เสมอๆ
- กินข้าวหือไว้ตาน้ำ หมายถึง ทำอะไรให้รู้จักพอประมาณ
- กินแล้วหือเก็บ เจ็บแล้วหือจำ หมายถึง ให้รู้จักเก็บและจดจำประสบการณ์และสิ่งที่เคยทำมาเอาไว้
- กินหอมหอม ผอมจ้อค้อ หมายถึง ทุ่มเททำอะไรลงไปแล้วไม่มีอะไรดีขึ้น กินหือปอดตอง หือองหือปองาม หมายถึง การกินการอยู่ต้องรู้จักพอประมาณ
- เกิดเป็นคนขึ้นหือหือสุด ชุดฮูโหนหือตัก หมายถึง ถ้าจะทำงานอะไรต้องทำให้ถึงที่สุด
- เก็บผักผลไม้ บดเก็บไกล่ เก็บต้มต้วนคันได ปอแก่งปอนึ่ง
- หมายถึง การทำงาน ทำมาค้าขาย อย่าโหมงานหนักจนเกินกำลัง จงทำแต่พอเหมาะพอควรกับพลังกำลัง
- เก็บผักหือเอาตึงเควือ เก็บบ่าเขือหือเอาตึงขวัน หมายถึง ทำอะไรให้เรียบร้อย อย่าเอาเฉพาะส่วนที่มีประโยชน์แล้วทิ้งส่วนอื่นที่ไม่จำเป็นไว้
- ซ้ำมซัวยังบับัน จะไปพึ่งหมักแกงแวง หมายถึง ทำอะไรยังไม่สำเร็จอย่าเพิ่งใจอด
- จะนั่งหือผ่อตี จะหนีหือผ่อกัน หมายถึง เวลาจะทำอะไรต้องเป็นคนรอบคอบ
- โจรปลันยังเหลือเฮือนไว้ ไฟไหมยังเหลือตี่ดิน แต่การพนันมันกิน บ่มีดินจักอยู่ หมายถึง โจรปลันยังเหลือบ้านไว้ ไฟไหมยังเหลือที่ดิน แต่การพนันทำให้แม้แต่ที่ดินก็ไม่เหลือ
- ตักจ้อก้อ เหมือนลือฟังธรรม หมายถึง อาการนิ่งเสียบไม่พูดไม่จา
- ด่าน้ำหือถึงทราย นอนหงายหือมันเห็นฟ้า หมายถึง ทำอะไรให้ทำจริงจัง
- ตุ่มผ้าลายหมาจ้งเห่า คั่นกำเก่าจ้งผิดหัวกัน หมายถึง การชุดคู้เรื่องเก่าๆที่เคยบาดหมางกันมาพูด มักเป็นต้นเหตุให้ทะเลาะกัน
- บดตีกลองแข่งฟ้า บดตีฆ้องแข่งดาววัน หมายถึง อย่าทำอะไรให้เกินกำลังความสามารถของตัวเอง
- บดตันนึ่งจะไปพึ่งคู้เขา คววยบตันเน่าจะไปพึ่งปาดจัน หมายถึง ทำงานไม่เสร็จอย่าพึ่งคู้ไม้
- ไปกักรเมื่อตอน ตีกว่านอนวันค้ำ หมายถึง ไปทำงานสาย ยังตีกว่าเอาแตนอนไม่ทำงาน
- ยามมีกินตีกๆ ยามบ่มีพิบตาหือบๆ หมายถึง คนที่เวลามั่งมีก็กินเอาๆ เมื่อยามจน ก็มานั่งทำตาปริบๆ เพราะไม่มีจะกิน
- เยี้ยะการเอ็นยาน หมายถึง คนที่ซี้เถียจ ทำงานแบบขอไปตี
- วัดหัวดูบงอน หมายถึง คนที่ทำความเจ็บช้ำให้คนอื่นแล้วในภายหลังก็มาขอโทษ
- อย่าฮู้ก่อนหมอ อย่าชอกก่อนปี หมายถึง อย่าทำอะไรที่มันไม่ถูกกาลเทศะ
- ฮู้หือเป็นฮัก ยากนักจักหวัง ฮู้หือเป็นจ้ง คำเดียวก็ได้ หมายถึง การพูดให้เขารักนั้นยาก แต่การพูดให้เขาเกลียดชังนั้นง่าย
- กำกิดดี เหน็ดจียอมเป็นพัวได้ กำกิดชี่ได้ พัวได้ยอมเป็นเหล็กจี้ หมายถึง ถ้ามีความคิดดีก็สามารถทำสิ่งเล็กน้อยเป็นสิ่งที่มีความค่าได้ แต่ถ้ามีแต่ความคิดไร้แก่นสารก็สามารถทำให้ของที่มีค่าก็กลายเป็นของด้อยค่าได้
- กิดว่าตัวหลิวคือคนง่าว กิดว่าตัวง่าวคือคนหลิว หมายถึง คนที่ขูดรู้ขูดฉลาดคือคนโง่ เพราะคนฉลาดมักอ่อนน้อมถ่อมตน
- กิมมั่งมั่งมโน น้ำบ่ไหลเจ็ยบับัน หมายถึง คนที่เสียบขีริมแต่เวลาทำอะไรนั้นจะเอาจริงเอาจัง

- เกิดเป็นคนหือมันตากว้างๆ ผ่อนต่างไปไกลๆ หมายถึง คนเราต้องมองการณ์ไกล พิจารณาสິงต่างๆ ให้รอบคอบ
- แก่นตาคั่วกอกอก เขาปากอกเข้ายัด หมายถึง ของมีค่าอยู่กับตนไม่รู้จักใช้ แต่ไปหาสิงไร่ค่ามาแทน
- ของกินล้าอยู่ตุ้คนมัก ของฮักอยู่ตุ้คนเบิ่งใจ หมายถึง ความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ไม่สามารถบังคับกันได้
- ซี้โลกบ่เสีย ซี้เหลือบ่ได้ หมายถึง คนโลกมักจะเสียของ คนไม่โลกมักจะได้ทรัพย์
- คนจะตี ตึงตีเมื่อผ้าอ้อมปอก คนจะวอก มันตึงวอกตีวต่าย หมายถึง คนตีก็จะตีตั้งแต่แรก คนไปปดมดเท็จ มันก็เป็นแบบนั้นไปตลอด
- คนหมั่น ยากไร่ มีคนสงสาร ซี้คร้านแวยาน ไผบ่ผ่อนหน้า หมายถึง คนขยันหมั่นเพียร แม้ยากไร่ ก็มีคนสงสาร คนซี้เกียจ สิ้นหลังยาว ไม่มีใครสนใจ
- คนอู้ได้ปากนัก อมแพะเต็มปากยังบ่อู้ตัว หมายถึง การห้ามคนพูดมากให้หยุดพูดเป็นการยาก
- คนเฮามนุษย์ อย่าไปหัวแข็ง หือรำเปิดแยง ต่ามธรรมพระเจ้า หมายถึง อย่าทำเป็นคนหัวแข็งคือด้านว่ายาก สอนยาก
- ใครซี้ล้นหาซอน ใครนอนล่นหาสาด หมายถึง คนที่อยู่ไปวันๆอย่างไม่มีวาระคือหรืออัน ถึงเวลาจำเป็นจึงจะเตรียมตัว
- เฒ่าหัวเฒ่าหาง ตางกลางยังบ่เฒ่า หมายถึง คนแก่ที่แก่แต่ตัวหัวใจไม่ยอมแก่
- ตกต่าเป็นป็นดีใครหัว ตกต่าตัวป็นดีใครให้ หมายถึง อย่าหัวเราะเยาะเมื่อผู้อื่นทำพลาด เพราะเมื่อเราทำพลาดเราก็จะถูกหัวเราะเยาะเช่นกัน
- ตางไปวัดหมอง ตางไปหนองเหลียม หมายถึง คนที่หลงผิดจนยากจะเห็นธรรม
- ต่าอยู่หน้า ผ่อนหน้าบ่หัน หมายถึง ความบกพร่องของคนอื่นนั้น เรามองเห็นได้ชัด แต่ความบกพร่องของตนแล้วมักจะไม่มองไม่เห็น
- เป็นว่าเสีย ตัวว่าพระเจ้า บ่ดีเน้อบ่เ็นอง หมายถึง สิ่ที่คนอื่นมองว่าไม่ดี แต่เรากลับมองว่าดี
- มนุษย์ลุ่มฟ้า โลกหล้าใจเหสิยว เลิกเงินข้อมือเดียว ไผหลอนหยั่งได้ สมุทรวงกา แม่น้ำต่ำได้ จักเล็กเปียงใด หยั่งตัก หมายถึง มนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลกนี้น้ำใจลึกเพียงองคูเดียว แต่ไม่มีใครจะหยั่งน้ำใจได้
- มีลูกมีหลานอย่าไปถามฆ่า มีจ้างมีม้าอย่าไปถามพัน หมายถึง อย่าเป็นคนใจคอโหดร้ายทารุณ
- เมื่อป้อแม่มี กินขวางเบ๊ะขวางบ๊ะ ป้อแม่ตายละ เป็นบ่าหอยนอยจา หมายถึง คนที่ยามที่พ่อแม่อุ่ณั้น ชอบกินทิ้งขวาง ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เมื่อพ่อแม่ตายไป ก็ไม่มีเงิน ไม่มีที่อยู่
- เลี้ยงหมาหวังไว้กินดูก เลี้ยงลูกหวังไว้กินแสง ปลูกเต่าปลูกแตงหวังไว้กินหน่วย หมายถึง เราทำการอะไรไว้ก็ยอมหวังผลตอบแทนเป็นธรรมดา เหมือนเลี้ยงหมาไว้ให้มันแทะกระดูกวัวกระดูกควาย เลี้ยงลูกก็หวังไว้ให้ช่วยแรงงาน เหมือนเราปลูกแตงหวังกินลูกกินผลของมันฉันใด คนเราทำอะไรก็ต้องหวังผลเช่นนั้น
- สอนเป็นไตข้าว แต่ตัวตักน้ำ หมายถึง คนที่มักจะทำยอผู้อื่นแต่ตัวเองกลับทำพลาดเสียเอง หรือทำแบบนั้นไม่ได้
- สิบมือซี้ฮ้วน บ่ตันได้กิน เจ้าก็ว่างาย ขวายก็ว่าฮ้วน หมายถึง คนที่มัวแต่หาข้ออ้างอยู่อย่างนั้น ไม่ยอมทำงาน
- หนึ่งแห่งบ่เคยพอง หมายถึง คนที่ตกยากมานาน พอได้ดีมักจะมีลิ้มตัว
- เอาคนอื่นป็นดีไปตางหน้า ละป้อแม่ไว้เป็นหย่อมหญ่าอยู่ตางหลัง หมายถึง คนที่ไปได้ดิบได้ดี หรือไปเป็นคนมีทรัพย์สมบัติบริวารเจริญงอกงามไปบูญลย์ แต่ละทิ้งพ่อแม่โดยไม่แลเหลียว

- ก้นห้อยบ๊อง บ๊องเป็นแต่เห มั่นเป็นแต่ไฟ บ่าไ้กับห้อย (อย่าด่วนตัดสิน สาเหตุของปัญหา ควรพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน)
- กบไ้ปากงู หนูไ้กลับอกไม้ ขึ้นเกลียดงแมว (ชายหญิงที่อยู่ไ้ใกล้ชิดกันมาก ย่อมยากที่จะหักใจ)
- กล้วยคาง่าม ง่ามคากล้วย (คนเราต้องพึ่งพาอาศัยกัน)
- กั้นแล้วหื้อเก็บ เจ็บแล้วหื้อจำ (ให้รู้จักเก็บและจดจำประสบการณ์เอาไว้)
- กั้นหอม ผอมจ้อค้อ (ทู่เมทำอะไรลงไปแล้วไม่มีอะไรขึ้น)
- เก็บผักหลวดหักหลว ตกขั้วหลวดอาบน้ำ (รู้จักใช้ประโยชน์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์จะไม่เสียเวลา)
- เก็บผักหื้อเอาตึงเครี เก็บบ่าเพื่อหื้อเอาตึงขวัน (ทำอะไรให้เรียบร้อย อย่าเอาส่วนที่มีประโยชน์แล้วทิ้งส่วนอื่นไว้)
- เกิดเป็นคนขึ้นห้วยหื้อสุด ชุดฮูไ้หนหื้อตัก (ทำให้ถึงที่สุด)
- แก่นตาคักออก เอาปากออกเข้ายัด (ของมีค่าอยู่กับคนไม่รู้จักใช้ แต่ไปหาสิ่งไร้ค่ามาแทน)
- แก่เพราะกินข้าว เฒ่าเพราะเกิดเมิน (คนสูงอายุที่มีคุณค่าสมกับวัย)
- ไ้เกยจน คนเกยฟอน (คนที่มีประสบการณ์ย่อมยอมทำงานที่เคยทำมาแล้วได้)
- ของกินล้าอยู่ที่คนมัก ของจักฮักอยู่ที่เบิงใจ (อะไรดีไม่ได้อยู่ที่ใจ)
- ขอนบมีเห็ด ไ้ตึงบเข้าไ้ล (สิ่งที่ไม่มีประโยชน์ยอมไม่มีใครสนใจ)
- ข้ามขั้วยังบปีน อย่าพึ่งห่มกันแยงเงา (ทำอะไรยังไม่สำเร็จอย่าเพิ่งใจ้อวด)
- ขี้ควายไหลตวยน้ำ (โลเล ไม่แน่นอน)
- คนง่าวบมี คนชะหยาดก็ง่อม (เป็นธรรมชาติความงี่ความฉลาดเป็นคู่กัน)
- คนไปใช้หลายเตื่อ (คนงี่ต้องใช้หลายครั้ง)
- คนฮู้ไ้ปากนัก อมแพะเต็มปากยังบฮู้ตัว (ปากนักที่จะห้ามคนพูดมากให้หยุดพล่าม)
- คนเฮาใหญ่แล้ว บถ้าไ้สอน จี้ตึงแมงจนไ้สอนมันเดิน (คนเรามีสามัญสำนึกรู้ชอบชั่วดีเอง ไม่ต้องรอให้คนอื่นสอน)
- คิดว่าตัวหลวกคือคนง่าว คิดว่าตัวง่าวคือคนหลวก (อวดรู้ฉลาดคือคนงี่ คนฉลาดมักอ่อนน้อมถ่อมตน)
- จักล่องเข้า จู้หมาเฒ่าแก่งหาง (สาวหลอกชายแก่ให้หลงรัก)
- จินบเฒ่าหนอนบจี ค้าบมีเขาบว่า (ถ้าไม่มีเหตุคงไม่มีผล)
- เฒ่าหัวเฒ่าหาง ตางกลางยังบเฒ่า (แก่แต่ตัวหัวใจไม่ยอมแก่)
- ตกตาเป็นเป็นตีใครหัว ตกตาตัวเป็นตีใครให้ (อย่าหัวเราะเยาะผู้อื่น)
- ตูบน้อยไ้ว่าบมีผี คนงามคนดีไ้ว่าบมีเจ้าของ (คนดียอมเป็นที่ปรารถนาของผู้อื่น)
- ปลาแห่งไ้ล้แมว แมวบกินแมงง่าว สาวไ้ล้บ่าว บ่าวบ่าหยุกก็ชวาม (อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน)
- เผื่อฮู้คิง น้ำปิงปอแห่ง (รู้ตัวอีกที่ก็สายไปแล้ว)
- ฮู้กับคนไป เหมือนผ้าไม้ตัดตา ฮู้กับคนมีผญา เหมือนผ้าไม้โล่งปล้อง (พูดกับคนไม่มีความคิด เหมือนเอาמידไปผ่าตรงตาไม้ พูดกับคนมีสติปัญญา เหมือนผ้าไม้ไฟ)
- ปากเป็นธรรม ใจดำ เหมือนหมิ่นหม้อ มีความหมายเดียวกับคำว่า "มือถือสาก ปากถือศีล" นั่นเอง

- ตุ่มผ้าลาย จ่างหมาเห่า ตู้กำเก่า จ่างผิดกัน (หมผ้าลาย สุนัขมักจะไล่เห่า พุดเรื่องเก่าๆ มักจะทะเลาะกัน) สุภาษิตนี้เตือนสติ ระวังไม่ให้ชุดคู่ยเรื่องเก่าๆ ที่เคยทำให้เจ็บช้ำน้ำใจกันมาก่อน เพราะมักจะทำให้ทะเลาะขึ้นมาได้อีก
- คนเฮาใหญ่แล้ว บถ้าไผสอน จีฮึดแมงจอน ไผสอนมันตัน (คนเราโตๆกันแล้ว ไม่ต้องรอให้ใครมาสอน จีฮึด แมงกระซอน ใครสอนมันกระโดด) สุภาษิตนี้ มีความหมายเป็นไปทำนองที่ว่า อะไรดี อะไรไม่ดี ก็ควรรู้อยู่แก่ใจ อย่าต้องรอให้ใครมาบอกมากล่าว เช่นเดียวกับจีฮึด ที่แม้จะไม่มีใครสอนมันมันก็กระโดดได้เอง
- คนแก่แล้วบต้องมีไผมาสอน ไม้ขอนนอนมันตึงบตั่ง (คนแก่แล้ว อย่าให้ใครสอนเลย ขอนไม้นอน มันก็ไม่ตั่ง) มีความหมายเดียวกับคำว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก"
- ไม้บ่เน็ง เฌบ่ต้อม แมวบ่อ้อม หมาบ่ญี่เขี้ยว (โพล่งไม้ไม่เหมาะสม ผึ้งไม่มาทำรัง แมวไม่ฟองชน สุนัขไม่แยกเขี้ยว) สุภาษิตนี้มีความหมายว่าตรงกับคำว่า "ไม่มีมูลฝอย สุนัขไม่ขี้" หมายถึง เพราะมันมีเหตุ มันจึงมีผลตามมา
- ปีน้องผิดกัน เหมือนพรำพินน้ำ อย่ากำผูกหมั้น ทือเวร เปอะเป๊กนั้น น้ำหากพาเป็น เอน้ำใสเย็น ช่วยเหยยจิ่งเสียง พี่น้องผิดกัน เหมือนเหล็กขี้เหมียง เต็มฝนแล้วหาก ทิ้งมี เจ้าน้องรัก จูงอดขันตี หื้อแบ่งใจดี เหมือนน้ำทิ้งห้า (พี่น้องทะเลาะกันเหมือนเอาเม็ดพรำไปพินน้ำ อย่าได้ผูกเวรต่อกัน คราบโคลนที่เกิดจากน้ำ เอน้ำใสเย็น ล้างออกเสียก็หมดไป พี่น้องทะเลาะกัน ก็เหมือนเหล็กขี้สนิม แม้จะฝนออกไปแล้ว ก็จักกลับมาเป็นสนิมได้อีก เจ้าน้องรัก จูงอดทน แล้วทำใจดี ให้เหมือนแม่น้ำทิ้งห้าเกิด) สุภาษิตนี้มีความหมายว่า พี่น้องทะเลาะกัน ก็เหมือนเอาเม็ดพรำไปพินน้ำ พินแล้ว ไม้ทิ้งรอยเอาไว้ จิ่งอย่าได้ผูกใจเจ็บเก็บเอาไว้ต่อไปเลย โคลนนั้น เอน้ำล้างก็ออก หมายถึง ไม่ใช่เรื่องยากเย็นอะไรที่จะให้ภัยต่อพี่น้องของตน เหล็กเป็นสนิมนั้น ฝนออกแล้ว ยังๆงมันก็กลับมีขึ้นม้ออีก หมายถึง พี่น้องทะเลาะกัน มันเป็นเรื่องธรรมดาๆ เป็นของคู่กัน เช่นเดียวกับสนิมและเหล็ก จิ่งขอให้มีความอดทน ทำใจดี ให้เหมือนแม่น้ำทิ้งห้าเอาไว้เสีย (คือปัญหาจนานที่ห้ำสาตามคัมภีร์ อันประกอบด้วย คังคา ยมนา อจิรวดี สรรภู มหิ)
- คบคนบ่ดีมักมีโต่ด คบคนขี้ไซด มักเสียของ (คบคนนิสัยไม่ดี มักมีเรื่องเดือดร้อน คนคนขี้โมโห มักมีเรื่องให้เสียทรัพย์)
- นกบ่บินจะไปกำปีกมันอ้า จัวควายบ่กินหญ้า จะไปตกเขามันลง (นกไม่อยากบิน อย่าได้จับมันกางปีก จัวควายไม่อยากกินหญ้า อย่าไปตกเขามันลง) สุภาษิตนี้ มีความหมายว่า อย่าไปบังคับฝืนใจคนอื่น ให้ทำตามอย่างที่เรากำลังต้องการ เพราะมันไม่เกิดประโยชน์อะไร
- บ่ดีหลังก่อนหมอบ บ่ดีซอก่อนปี (อย่าอวดฉลาด ก่อนผู้รู้ อย่าสีซอขึ้น ก่อนปีจะโหมโรง) สุภาษิตนี้ เตือนสติว่า อย่าทำอะไรที่มันไม่ถูกกาลเทศะ
- บ้านบ่มีฮั่ว หัวบ่มีผม นมบ่มีเต้า เข้าหนมบ่มีไส้ มันบ่เป็ง (บ้านไม่มีรั้ว หัวไม่มีเส้นผม นมไม่มีเต้า ขนไม่มีไส้ มันไม่เหมาะสม) สุภาษิตนี้มีความหมายว่า การทำอะไรๆนั้น แต่ทำให้สำเร็จยังไม่พอ แต่จะต้องทำให้ดี และเหมาะสมกับสิ่งที่ทำตามสมควรด้วย เหมือนกับบ้านถึงไม่มีรั้ว ก็อาศัยอยู่ได้ แต่ควรจะมีดีกว่า เพื่อป้องกันการบุกรุก ป้องกันโจรขโมยได้ในระดับหนึ่งฯลฯ หรืออย่างเช่นเรียนกฎหมาย แต่ไม่มีประมวล ก็เรียนได้ แต่ควรจะมีดีกว่า อย่างนี้ เป็นต้น...
- แม้อ้างสามผัว จัวสามภาค ขะโยมฮาดสามวัด (หญิงฝ่ายสามผัว วัวสามตลาด มักจะทลายกสามวัด) มีความหมายเดียวกับสุภาษิตที่ว่า "ข้าสามเจ้า ป่าวสามนาย ชายสามโบสถ์ หญิงโสดสามผัว ขว้สามศึก" หมายถึงลักษณะของคนที่ไม่น่าไว้ใจ หญิงฝ่ายสามผัว คือผู้หญิงที่ผ่านการมีสามีมาแล้วสามครั้ง ย่อมไม่เป็นที่น่าไว้ใจ เพราะเธอต้องมีข้อเสียอะไรบางอย่างที่ทำให้สามีทั้งสามคนเธอ อยู่ด้วยไม่ได้ จนหนีไปจนหมด...วัวสามตลาด คือวัวที่ผ่านการขายต่อกันมาแล้วสามตลาด ย่อมไม่เป็นที่น่าไว้ใจ เพราะวัวตัวนั้นย่อมมีตำหนิอะไรบางอย่าง จนพ่อค้าที่รับซื้อคนแรกต้องอามาขายต่อ และตกทอด

มาจนถึง 3 ตลาด...และมักกะทายกที่เคยอยู่วัดมาแล้วสามวัดก็ยอมไม่น่าไว้วางใจ เพราะต้องมีความประพฤดิอะไรที่ไม่ชอบมาพากล จนทำให้ถูกขับออกจากวัดมาแล้วถึงสามวัด...

- คนจะดี ดีเมื่อผ้าอ้อมปอก คนจะวอก มันตึงวอกตัวตาย (คนจะดี ก็ดีตั้งแต่เป็นเด็กๆ คนจะไปปดมดเท็จ มันก็เป็นแบบนั้นไปจนวันตาย...)
- คนใบ้ได้จำ หม้อแกงหนา ได้เดือน มันเมิน (คนใบ้ จะได้พูด หม้อแกงหนาๆ น้ำจะเดือน มันซ้า...) มีความหมายเดียวกับคำว่า "กว่าถั่วจะสุก งาก็ไหม้"
- มีดจะบั้งจะเสี้ยก็ย้อนไม่เป็นตำ คนจะเสี้ยผญา ก็ย้อนเปือนปาเข้าวงเหล้า (มีดจะบั้ง จะพัง เพราะฟันตรงตาไม้ คนจะเสี้ยสตีปัญญา ก็เพราะเพื่อนพาเข้าวงเหล้า)
- ใครมีเงินนั้ก หื้อปลุกผักไว้กิน ใครเป็นหนี้สิน หื้อเอาตังแป๊ะ ตังยืม (อยากมีเงินเยอะๆ ให้หมั้นปลุกผักไว้กินเอง อยากเป็นหนี้สิน เอาทั้งเชื้อ เอาทั้งยืม...)
- ถึงเป็นเจ้าจ๋างมหาเศรษฐี หากยะปดี ไผบ่อดอ้าง (ถึงจะเป็นมหาเศรษฐี หากทำตัวไม่ดี ก็ไม่มีใครสรรเสริญ)
- คนหลั้วกอยู่ดีเก๊า บ่เต้าคนง่าวเดียวตาง , หลั้วกคนเดียว บ่เต้าง่าวตังหมู่ (คนฉลาดอยู่ที่เดิม มีผู้คนโง่เขลาเดินถนน , คนฉลาดคนเดียว มีผู้คนโง่หลายๆคน) สุภาษิตนี้มีความหมายว่า 1. คนฉลาดที่ไม่ทำงานทำการอะไรเลย ผู้คนโง่ที่ขยันหมั่นเพียรไม่ได้...2. คนฉลาดแต่ต้องทำงานคนเดียว ผู้คนโง่ที่งานกันเป็นหมู่คณะไม่ได้...
- ตางไปวัดหมอง ตางไปหนองเหลี้ยม (ตางไปวัดหมอง ตางไปหนองสะอาดหมดจด) สุภาษิตนี้ ใช้เปรียบเทียบกับ คนที่หลงผิดจนยากที่จะเห็นทางธรรม
- สิบเถียนพำร่า บ่เต้าคมชวาน หลานสิบคน บ่อเต้าลูกเต้า สิบลูกเต้า บ่เต้าผัวฮักเมียแปง (คมมีดพำร่าสิบเล่ม ไม่เท่าคมชวานเล่มเดียว มีหลานสิบคน ไม่เท่ามีลูกในไส้คนเดียว มีลูกสิบคน ไม่เท่ามีสามี-ภรรยา คู่ทุกข์คู่ยาก)
- จับใจแอ้ง บ่แห่นใจกา จับใจครุบา บ่จับใจพระน้อย ,จับใจแอ้ง บ่แห่นใจกา จับใจหมอยา พยาธิบัสู้ ,จับใจจู จับใจเจียด จับใจเปียด บ่จับใจไม้กาน,จับใจหลาน ทรมานใจอู้ย จับใจฝ่อแข็ง บ่เบิงใจฝ่อเงี้ยว,,ภาษิตโบราณ "จับใจแอ้ง บ่อแห่นใจกา จับใจครุบา บ่จับใจพระน้อย" เป็นภาษิตที่ใช้สั่งสอนให้มีคุณธรรม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นคำโบราณพื้นบ้านของนาหมื่น "จับใจแอ้ง บ่อแห่นใจกา จับใจครุบา บ่จับใจพระน้อย" มีความหมายว่า ความพอใจของอีแรง ไม่เป็นที่พอใจ หรือถูกใจอีกา ถูกใจครุบา หรือผู้เฒ่าผู้แก่ แต่ไม่ถูกใจสามเณรน้อยทั้งหลาย คำโบราณนี้ เป็นเครื่องเตือนใจ สอนให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักเห็นใจผู้อื่น ไม่ทำอะไรที่เป็นที่ขมเหงจิตใจ ทำร้ายน้ำใจผู้อื่น หรือ ถ้ารักใคร่ก็ทำดีต่อผู้นั้น ชังหรือไม่ชอบหน้าใครก็ไม่ควรทำให้ผู้นั้นเดือดร้อน หรือมือคดต่อผู้อื่น ควรจะดำรงตนอยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคุณธรรมเบื้องสูงที่ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น
- ยะก่ารคนเดียว เหมือนจะต่าย ยะก่ารหลายคนเหมือนเหล้น (ทำงานคนเดียว เหมือนจะเป็นจะต่าย ทำงานหลายคน เหมือนเล่นกัน) หมายถึง ทำงานหลายคนยอมสนุกกว่าการทำงานคนเดียว...
- กินเข้า หื้อไว้ต่าน้ำ ศัพท์ เข้า หมายถึง ข้าว ต่าน้ำ หมายถึง เผื่อน้ำ "กินข้าวให้เผื่อน้ำ" เป็นสุภาษิตที่สอนในเรื่องการกินการอยู่ หรือการทำงานควรทำแต่พอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป
- เก้ามันเต้าเหล้มเข้ม ปลายมันเต็มแม่น้ำ ศัพท์ เหล้มเข้ม หมายถึง เข้มเป็นเล่ม "โคนมันเท่าเข็ม ปลายมันเต็มแม่น้ำ" กล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่ถูกขยายให้มีความมากเกินความเป็นจริง มากเรื่องมากความไม่รู้จักจบสิ้น กลายเป็นเรื่องราวใหญ่โตขึ้นมาได้

- กำปมี้ไผ่ปว่ นกจับปล่ายคา บตั๋วปู้ก่อตั๋วแม่ ศัพท์ คา หมายถึง หลังที่ทำจากใบคา ตั๋วปู้ หมายถึง ตัวผู้ ตัวแม่ หมายถึง ตัวเมีย "เรื่องราวไม่มีมูลความจริง ไม่มีใครพูดถึง นกเกาะหลังคา ไม่เป็นตัวผู้ก็เป็นตัวเมีย" เป็นสุภาษิตที่กล่าวถึงว่าเรื่องราวที่นำมาพูดกันใหญ่โตนั้นถึงจะไม่เป็นความจริงทั้งหมด แต่ก็มีเนื้อความอยู่บ้างไม่มากก็น้อย ตรงกับสุภาษิตภาคกลาง "ไม่มูลหมาไม่ขี้"
- กำปากว่าไป เอาตีนย่ำไว้ ศัพท์ กำปาก หมายถึง คำพูด ย่ำ หมายถึง เหยียบ "พูดไปเรื่อย ๆ เอาตีนเหยียบไว้" กล่าวถึงบุคคลที่ไม่มีสติจะในคำพูด ชอบพูดจาให้สัญญากับบุคคลอื่นไว้มาก เพื่อต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากผู้อื่น บุคคลจำพวกนี้มักไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่ตนเองเคยพูดไว้
- ควันไฟไผ่ห่อป้กุ่ม ศัพท์ ป้กุ่ม หมายถึง ไม่ทั่วถึง "ควันไฟ ไม่มีใครที่จะไปห่อหุ้มให้มิดชิด" ย่อมที่จะล่องลอยออกมาให้เห็น เปรียบเทียบกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นแม้จะพยายามปกปิดให้เป็นความลับมากเพียงใด ในที่สุดเรื่องราวความลับนั้นย่อมถูกเปิดเผยออกมาในที่สุด
- ใครหือเป็นฮักยกานักจักหวัง ใครหือเห็นจังก่าเดียวก็ได๋ ศัพท์ จัง หมายถึง เกลียด ชัง กำเดียว หมายถึง ประเดี๋ยวเดียว "อยากให้คนอื่นรักยกานักที่จะหวังให้เขารักได้ อยากให้คนอื่นเกลียดชัง เดี่ยวเดียวก็ได๋" การที่จะทำให้คนอื่นมารักเรานั้นทำได้ยาก ต้องอาศัยเวลา และความพยายาม ความอดทน แต่การทำให้คนอื่นเกลียดนั้น เพียงแค่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงเล็กน้อยที่ขัดใจเพียงเล็กน้อยก็ทำให้คนอื่นเกลียดเราได้
- ต่ามีหน้าผ่อหน้าบ่หัน ศัพท์ ผ่อ หมายถึง มอง ดู บ่หัน หมายถึง ไม่เห็น "ต่ามีที่หน้า แต่มองหน้าตนเองไม่เห็น" กล่าวถึงบุคคลที่ชอบจับผิดบุคคลอื่นอยู่เสมอ กล่าวหา หรือินทา ให้ผู้อื่นเสื่อมเสีย โดยที่ไม่มองดูตนเอง เรื่องราวหรือความผิดต่าง ๆ ที่ตนเองได้กระทำซึ่งมีมากมายนัก อาจจะมากกว่าบุคคลที่ตนเองกล่าวถึงก็ได้
- ตูมผ้าลายหมาเห่า คั่นก่าเก่าจ่างมิดกัน ศัพท์ ตูมผ้า หมายถึง ห่มผ้า ก่าเก่า หมายถึง คำพูดเดิม เรื่องราวเดิม สุภาษิตที่ใช้สอนบุคคลอื่นไม่ให้พูดในสิ่งที่ผ่านมาแล้วในอดีต เพราะไม่มีประโยชน์ที่จะต้องรื้อฟื้นมาพูดกันอีก อาจเกิดการทะเลาะวิวาทกันได้
- ปากว่าบ่ตายใจกำรบได้ ศัพท์ บ่ตาย หมายถึง เท่านั้น "พูดได้แต่ไม่สามารถทำได้" เป็นสุภาษิตที่เปรียบกับคนที่ดีแต่พูดแต่ไม่สามารถทำให้สิ่งที่พูดเป็นความจริงขึ้นได้
- ปากได้ไปเป่ลือ ศัพท์ ปากได้ หมายถึง พูดเก่ง พูดมาก การพูดมากจนเกินไป เป็นสุภาษิตที่กล่าวถึง คนที่พูดเก่ง พูดคล่อง สามารถใช้คำพูดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น กับตัวเองจากเหตุการณ์ที่ไม่ดีให้กลายเป็นดีได้ บุคคลประเภทนี้จะมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถเข้ากับคนได้ทุกประเภท
- แมวขึ้นค่วน บ่ม่วนใจ่หนู ศัพท์ ขึ้นค่วน หมายถึง ขึ้นบนเพดาน บ่ม่วน หมายถึง ไม่ถูกใจ แมวขึ้นไปบนเพดาน หนูที่อาศัยอยู่นั้นต้องไม่พอใจ เปรียบกับผู้ใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่จัดขึ้นสำหรับผู้ใหญ่ ย่อมเป็นที่อึดอัดใจของบุคคลเหล่านั้น ทำให้เกิดความเกรงใจ และรู้สึก ไม่สนุกกับกิจกรรมที่จัดขึ้น
- ไม้สอดตำก้วย ศัพท์ ก้วย หมายถึง ตระกร้า เครื่องสานสำหรับบรรจุสิ่งของหลายชนิด หลายขนาด คนที่ทำมิดย่อมถูกตำหนิ เหมือนกับไม้ที่สอดตาตะกร้าที่สอดตาใดก็สามารถเข้าได้หมด
- แลกตำมแลกได้แจ้กันปุด ศัพท์ แจ้ก หมายถึง ภาชนะสานรูปสอ สำหรับใส่สิ่งของ ใช้ห้อยแบกหลัง ปุด หมายถึง ขาด "ถ้าแลกเปลี่ยนสิ่งของไปเรื่อย ๆ มักจะได้แจ้กันขาด" เป็นสุภาษิตที่กล่าวถึง ความไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ชอบแลกเปลี่ยนสิ่งของกับบุคคลอื่นเรื่อย ๆ จนในที่สุดมักจะได้อะไรที่ไม่ดีมาเป็นของตน

- อย่าควักเอาแก่นตำออก แล้วเอาแก่นปากอกเข้ายัด ศัพท์ แก่นตำ หมายถึง ดวงตา แก่นปากอก หมายถึง แกนหรือเม็ดของมะกอก "ไม่ควรควักเอาดวงตาออกแล้วเอาลูกมะกอกคันเข้าใส่" เป็นการสอนบุคคลมิให้ทิ้งสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ เพื่อที่จะรับเอาสิ่งใหม่โดยสำคัญผิดเห็นว่ามันมีคุณค่า และทิ้งของเดิมที่มีคุณค่ายิ่งกว่า
- อ้าปากบ่หลมเข็ม ศัพท์ หลม หมายถึง หลวม "อ้าปากได้นิดเดียวเท่านั้น" เป็นสุภาษิตกล่าวถึงคนที่มีปากแล้วพูดไม่ออก เพราะเมื่อพูดออกไปจะมีผลทำให้เกิดความเดือดร้อนหรือเป็นอันตรายได้ ตรงกับสุภาษิตภาคกลางว่า "น้ำท่วมปาก"
- หางหมาลอดร้ว ถูตู่ถูดถุน คนเนรคุณ ร้ายหลังดีหน้า (คนเนรคุณมักหน้าไหว้หลังหลอก)หน้าชื่อเหมือนหมาขี้อร หน้าชดเหมือนหมาขี้อล (--คางคกขี้นวอ)
- มดงามมกมันหมู สัตูมกกล่าวโทษ โปรดคนทุกขข้างลิมคุณ (คนจนมักลิมคุณของคนอื่น)
- เว้นจ้วเว้นควายเว้นหื้อพอสอก เว้นวอกหื้อเว้นพววา เว้นคนพาลหื้อพอสแนโยชน (ผิดใจกันก็อย่าได้ผูกเวรพยาบาท)
- น้ำมันบ่เตมตัน มันทิ้งดัง(คนโทที่น้ำไม่เต็มนั้น เมื่อเขย่าจะมีเสียงดัง, คนรู้ไม่พูด คนพูดไม่รู้)
- ไม้ต้นเดียวบ่เปนกอ ปอดต้นเดียวบ่เปนเหล่า (มีปอดต้นเดียวจะเป็นป่าไปไม่ได้) (ควรสามัคคีกัน)
- ใครเปนเจ้าหื้อหมั้นเรียนคุณ ใครเปนขุนหื้อหมั้นเข้าเฝ้า (วิชาความรู้)
- ใครกินเข้าหื้อหมั้นไฟโทงไพนา ใครเปนเสฏฐีหื้อหมั้นค้ำ ใครเปนขี้อ หื้อหมั้นเหล้นก่ายหลังหลาย (เล่นไฟ) ใครตายโง หื้อหมั้นนอนเมื่อวัน (นอนตอนกลางวัน)
- ใครเวียหื้อคลาน ใครนานหื้อต่อ (ไว) (อยากให้ยาวนานก็ให้ต่อ-ไม่ตรี)
- ใครนั่งแท่นม่อ คีหื้ออด (อยากนั่งแท่นเสวยเมืองโดยง่าย ก็ให้มีความอดทน)
- เมื่อรู้คัพพวย เมื่ออายุคัพพอเก่า เมื่อรู้คัพพะเจ้าคัพพอเข้าอยู่ในห้อง (กว่าจะรู้ก็สาย กว่าจะอายุก็แก่ กว่าจะรู้ธรรมของพระพุทเจ้าก็เมื่อเข้าโลง)
- คนหมั้นยากไร มีคนสงสาร ขี้คว้านแฉวยาน ไบ่บ่หน้า (ขี้เกียจแฉวยาว,หลังยาว ไม่มีคนใส่ใจ)
- หนึ่งแห่งบ่เคยพอง (คนตกยากมานาน พอได้ดีมักจะลิมตัว)
- อู้หื้อเพื่อนรัก ยากนักจักหวัง อู้หื้อเพื่อนซัง คำเดียวคี่ได้ (พูดให้คนรักนั้นทำได้ยาก พูดให้คนซังทำได้ง่าย)
- ค่อยอยู่ไฟตามน้ำ ทำไฟตามตัว น้ำเพียงใด ดอกบัวเพียงอัน (ทำสิ่งใดก็ให้พอควรแก่ฐานะ)
- ยามเปนดีมีเก้าป่าลิบป่า เสื่อปุดหลังขาดหน้า ป่าคนเดียวคี่หาย (มั่งมีก็มีญาติ พอผ้าขาด<ยากจน>ญาติก็หาย)
- ลูกไฟกับแม่ฝัว เหมือนดุนหัวกับไม้ก้อม (ลูกสะไภ้ เหมือนพินกับท่อนไม้-กระแทกกันเสมอ)
- อย่าไฟกินก่อนทาน อย่าไฟมาก่อนแต่ง (อย่ากินก่อนทำบุญ อย่ามีท้องก่อนแต่งงาน)
- กินเข้าแล้วนอน ฝีบ้นพอรวันละเจ็ดเทื่อ (กินข้าวมือเย็นแล้วนอน ฝือวยพอรวันละเจ็ดครั้ง)
- เมื่อรู้คัพพวย เมื่ออายุคัพพอเก่า เมื่อรู้คัพพะเจ้าคัพพอเข้าอยู่ในห้อง (กว่าจะรู้ก็สาย กว่าจะอายุก็แก่ กว่าจะรู้ธรรมของพระพุทเจ้าก็เมื่อเข้าโลง)
- คนหมั้นยากไร มีคนสงสาร ขี้คว้านแฉวยาน ไบ่บ่หน้า(ขี้เกียจแฉวยาว,หลังยาว ไม่มีคนใส่ใจ)
- หนึ่งแห่งบ่เคยพอง(คนตกยากมานาน พอได้ดีมักจะลิมตัว)
- อู้หื้อเพื่อนรัก ยากนักจักหวัง อู้หื้อเพื่อนซัง คำเดียวคี่ได้ (พูดให้คนรักนั้นทำได้ยาก พูดให้คนซังทำได้ง่าย)
- ค่อยอยู่ไฟตามน้ำ ทำไฟตามตัว น้ำเพียงใด ดอกบัวเพียงอัน (ทำสิ่งใดก็ให้พอควรแก่ฐานะ)

สุภาษิตที่สอนเฉพาะเพศชาย

- กันเข้าวัดหื้อผู้คำปราชญ์ กันเข้ากาดหื้อเป็นพ่อค้า
- กันเป็นผู้ชายอย่าฟังคำส่อ กันเป็นพ่ออย่าหลงคำแม่น้ำ
- คนชาย ถ้าหมั่นแล้ว บ่แคล้วแพ้ใจสาว
- จะเอาเมีย อย่างกลัวการ เป็นทหารอย่ากลัวศึก
- ผู้ชายจะยังเป็นลูก จนถึงวันที่มีเมีย
- หญ้าเป็นข้าควาย ผู้ชายเป็นข้าหญิง

สุภาษิตที่สอนเฉพาะเพศหญิง

- ผ่อชายมีผญา หื้อผ่อเมื่อยามกินเหล้า
- จะมีผัวอย่ากลัวมีท้อง
- มีผัวมีลูก เหมือนเชือกผูกมัดแข็ง มัดขา
- มีผัวมีลูก มีโซ่ผูกพันชั่วชีวิต
- หญิงเดือน หญิงดำ หื้อพิจารณาถี่ ๆ
- เป็นสาว เป็นช่างว่าร้าย เป็นแม่ร้างแม่เฒ่าเป็นช่างดูแลน

สุภาษิตที่สอนทั้งชาย หญิง

- หญิงเยี้ยะการสบาย ชายเยี้ยะการหลายแทนอ
- หญิงเป็นเสาเรือนเอก ชายเอกเขนกสังการ
- หญิงรักที่น้ำใจ ชายรักที่หุ่นร่าง
- หญิงรักแล้ว ตึงรักหลาย ๆ ชายรักที่หุ่นร่าง
- หญิงลูกเข้า ชายลูกขวย สองตายายอยู่กันจนเฒ่า
- ถ้าผัวว่าแล้ว เมียแก้วอย่าเกิน ถ้าผัวทำเพลน เมียต้องว่าห้าม
- หญิงเป็นผู้จ่าย ชายเป็นผู้ริ
- ผัวเป็นหิง เมียเป็นข้อ ดูกองทิงมอง ม่วนล้ำ

ตึกสุดๆ จะไปหือปะ (สิ่งทรมานสุดๆ อย่าให้ได้เจอกับตัว)

1. ก้างปักเหงียก	ก้างปลาปักเหงือก	26. ป้ายเป็นตุ่ม...	ปลายเป็นตุ่ม.....
2. เกียกขบตีน	รองเท้ากัด	27. ดุ้ยขุ่มลุ่มขู่ป่าชะ	ข้วนกลมพุดไม้คล่อง
3. จิ้นข่าเขี้ยว	เศษเนื้อติดฟัน	28. เมี้ยละผัวหนี	เมี้ยทิ้งผัวหนี
4. ไคซี่ไคเหยียวบนรถ	ปวดอึปวดฉี่บนรถ	29. ทิวโดนลัก	โทรทศน์โดนขโมย
5. มดขบตำ	มดกัดตา	30. ผีตักต้อนค้ำ	ผีทักทายตอนดึก
6. ขาเป็นตะคริว	ขาเป็นตะคริว	31. มดง่ามขบजू	มดตะนอยกัดน้อง....
7. สิวออกในสุดัง	สิวออกในจมูก	32. หูเป็นน้ำหนวก	หูเป็นน้ำหนวก
8. คันหลังเก่าป่สุด	คันหลังเก่าไม่ถึง	33. เมี้ยสวกตบหีบ	เมี้ยดู ตบที่ตัดดอกไม้
9. มุดอ้วลวดหนาม	มุดอ้วลวดหนาม	34. ผัวถีบตกรถ	สามีถีบตกรถ
10. จำมในห้องแอร์	จามในห้องแอร์	35. เก็บกดแม่เมี้ยดำ	เก็บกด แม่เมี้ยดำ
11. เหม็นซี่แฮ้ในลิฟท์	เหม็นกลิ่นเต่า ในลิฟท์	36. ซี้หมาติดเกิบ	ซี้หมาติดรองเท้า
12. รูดซิปติดทำ	รูดซิปติดไซ...	37. ต่าอวบเตี้ยเปียบก่างห่าง	เดินสะดุดกลางห้าง
13. ยกจ้ำขึ้นบะได้	อันนี้แปลไม่ออก	38. อารมณค่างผัวเสริจเวอย	อารมณค่างสามี นกกระจอก
14. ไคให้ไค้หุย	อยากร้องอยากตะโกน	39. เม้อยใช้ทับระดู	เป็นไข้ ทับระดู
15. โดนหละกวยยกแก่นตำ	โดนหมัดที่ลูกกะตา	40. ฮู บ่กระซับ	พุดมาก ไม่กระซับ
16. เซาะหาผัวบะเจอ	ตามหาสามีไม่เจอ	41. โดนยบไบขบซี่	โดนจับยัดไบขบซี่
17. เมี้ยผลอเซาะมีก๊ก	เมี้ยผลอหาก๊ก	42. ไคซี่ต่อนกินเข้า	ปวดท้องหนัก ตอนกินข้าว
18. ตำน้าพริกปอบะแหว	ตำน้ำพริกไม่ละเอียด	43. อักเมาแม่เฮือนหนู่ม	แอบชอบเมี้ยชาวบ้าน
19. อู๋หยั่งแม้วหยั่งกับยาง	พุดไม่ชัดเหมือนแม้วเหมือนยาง	44. ใลุ่มบ่อไค้แข็งแแรง	น้องไม้สู้
20. ขางผัวอยู่ตั้งวัน	หวงสามีทั้งวัน	45. เหม็นแมงแกงติดหัว	เหม็นแมลงเหม็น ติดหัว ติดผม
21. อันนั้นสั้นล้ำไป	อันนั้นสั้นเกินไป	46. ผัวบะนอนตวย	สามีไม่นอนตวย
22. มีไซ่แก้นเดียว	มีไซ่ข้างเดียว (ทองแดง ออิ)	47. ซี้ฮวยก่อนบะถูก	ซี้ฮวยก่อนบะถูก
23. บ่าเสียวมีเช็กซ์	ไม่เสียวเวลามี.....	48. ซี้มูกกาฮูดัง	ซี้มูกติดจมูก
24. ต่าเก็กสองข้าง	ตาเข้ สองข้าง (เหล)	49. เป็นสังคังติดเก้าขา	เป็นสังคังที่หว่างขา
25. ป้ายกางเป็นผี	ปลายกางเป็นผี	50. สบซี้หมาในรถ	กลิ่นซี้หมาในรถ

บรรณานุกรม/รายการอ้างอิง

- ยุทธ เดชคำธม .2531. **ภาษิตล้านนา**. เชียงใหม่ : วัดบุพพาราม .
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .2539 . **กำบ่าเก่าเล่าไว้** . เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง .
- สิทธิ์ บุตรอินทร์ .2523 . **โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา**. กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์ .
- สมร เจนจิจะ . 2526 . **วิเคราะห์ลานนาภาษิต** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร) คณะจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . 2543 .
- แนวคิดพื้นฐานทาง สังคมและวัฒนธรรม** . เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์ .
- นิตยา ภัคดีบัณฑิต . 2532 . **ปริญญานิพนธ์ณฎาภาษิต : การศึกษาเชิงวิเคราะห์** . มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม .
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ . 2529 . **จิตวิทยาสังคม** . กรุงเทพฯ : คณะสังคมวิทยา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .
- อุดม รุ่งเรืองศรี . 2527 . **โฆหารลานนา** . มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่ .
- วันวิสาห์ โกมลกระหนก . 2539 . **ความเชื่อที่มีต่อบทบาททางสังคมของหญิงชายในชนบทภาคเหนือ** . วิทยานิพนธ์ เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่ .
- บรรพต วีระสัย . 2517 . **สังคมวิทยา มานุษยวิทยา** . มหาวิทยาลัยรามคำแหง : กรุงเทพฯ .
- สงวน โชติสุขรัตน์ . 2519 . **ตำราพิธีสงฆ์และอุบาสว** . เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา .
- สนธิ สมัครการ . 2521 . **สังคมวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย** . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรม ศาสตร์ กรุงเทพฯ .

รายชื่อเว็บไซต์ที่ค้นข้อมูล

<http://www.kasetomboon.org>

<http://th.wikipedia.org/>

<http://www.phrasamran.com>

<http://www.angelfire.com>

<http://www.chiangraifocus.com>

<http://www.krubamnan.or>

<http://www.hilltribe.org/thai/>

ประวัติผู้รวบรวมและเรียบเรียง

ชื่อ	สงกรานต์ มาสุข “แดน”
วัน เดือน ปีเกิด	15 เมษายน 2523
สถานที่เกิด	110 บ้านเกษตรสมบูรณ์ หมู่ที่ 15 ต.ร่มเย็น อ.เขียงคำ จ.พะเยา
ประวัติการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - พ.ศ. 2536 นักธรรมตรี จากสำนักเรียนวัดหนองร่มเย็น - พ.ศ. 2537 - 2538 นักธรรมโท-เอก จากสำนักเรียนวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2537 - 2539 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2539 ผ่านการอบรมครูสอนศีลธรรม ของศูนย์กลาง ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศก.พอ.) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ร่วมกับกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2540 - 2542 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2543 ผ่านการอบรมการฝึกอาชีพ วิชาซ่อมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ของกรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2546 ผ่านการอบรมโครงการถวายความรู้แก่พระวิทยากรและพระภิกษุสามเณร ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จัดโดยวัดพระเชตุพนร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา - พ.ศ. 2543 - 2546 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนศึกษา วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล - พ.ศ. 2550 พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 13
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - พ.ศ. 2538 - 2550 เป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาและมารยาทไทย ครูสอนวิชาธรรมะ, ครูสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา - พ.ศ. 2546 เป็นหัวหน้าแผนกนาฏศิลป์ดนตรีไทย ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2546 - 2550 เป็นพระวิทยากรประจำค่ายคุณธรรมและศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในพุทธมณฑล จ.นครปฐม - พ.ศ. 2546 - 2548 สอนนักเรียนที่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี - พ.ศ. 2549 สอนนักเรียนที่ โรงเรียนพิบูลย์ประชาสรรค์ แขวงห้วยขวาง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2549 - 2550 สอนนักเรียนที่ โรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี แขวงห้วยขวาง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร - พ.ศ. 2550 - 2553 พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ที่วัดไทยลอสแอนเจลิส นอร์ทฮอลลีวูด มหานครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา - พ.ศ. 2553 ลาสิกขา
นามปากกา/นามแฝง	<ul style="list-style-type: none"> - ท.ทิวเทือกเขา - นายตัวดี - นายตัวดี ท.ทิวเทือกเขา